

Türkiye’de Tarım Politikaları ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu

Agricultural Policies in Türkiye and the Law of Landing Farmers

Prof. Dr. Şaban ORTAK ¹

Öz

Osmanlı Devleti'nin yerine zor bir kuruluş geçiren Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin önünde önemli sorunlar bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi de; çiftçilikle uğraşan kesimin önemli bir kısmının ailesini geçindirecek kadar toprağa sahip olmamasıydı. Dönemine göre modern, pratikte avantajlı ve oldukça karmaşık bir toprak yönetimi uygulayan Osmanlı Devleti'nden yeni devlete miras kalan sorunlardan birisi de toprak mülkiyeti meselesi idi. Tımar sistemi, onun bozulmasıyla geçilen iltizam sistemi toprak mülkiyeti konusunu daha karmaşıklaştırmıştı. Buna çözüm bulmak için çıkarılan Arazi Kanunnamesi tam olarak halledememiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda bu kanunname yürürlükteydi ve iş ve işlemler buna göre yürütülmekteydi. Nüfusun neredeyse dörtte üçünün tarımla uğraştığı bir ülkede, ailesini geçindirecek kadar toprağa sahip olan kişi sayısı maalesef oldukça düşüktü. Yeni devleti idare edenler hem tarımı modernleştirmek ve hem de çiftçilikle uğraşanlara yeterince toprak dağıtmak durumundaydılar. Zaman zaman hazine arazisi olan yerlerden köylülere belli miktarda toprak dağıtılması için çalışılmışsa da yeterli olamamıştı. 1937 yılında yapılan Anayasa değişikliğinde topraksız köylüye toprak dağıtılması hususu da Anayasaya girmişti. Fakat, Atatürk'ün ölümü ve hemen arkasından başlayan II. Dünya Savaşı döneminde buna dair kanun çıkarılamamıştır. 1945 yılında Milli Şef İsmet Paşa'nın girişimi ile kanun çıkarılabilmektedir. Ancak gerek tek parti döneminde CHP içinden bu kanuna muhalefet ve gerekse çok partili hayata geçişte kurulan partilerin bu uygulamaya karşı çıkışı bu konuda yeterince mesafe alınmasını engellemiştir. Özellikle de bu kanuna karşı çıkıp daha sonra CHP'den ayrılarak Demokrat Parti'yi kuran kadro, 1946-1950 arasında muhalefet partisi olarak eleştirilerini devam ettirmiştir. CHP iktidarında yeterince ilerleme sağlanamaması bir tarafa bırakılırsa, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde DP'nin iktidara gelmesi ile çiftçiyi topraklandırma uygulaması büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Sonraki dönemde zaman zaman gündeme gelse de, çiftçilikle uğraşanların ailesini geçindirecek kadar arazi sahibi olmaları hususunda tam olarak başarılı olunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, toprak reformu, Çiftçinin Topraklandırılması Kanunu.

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The Republic of Türkiye, which replaced the Ottoman Empire in a difficult establishment period, was faced with significant problems. One of these problems was that a considerable portion of the farming population did not own enough land to support their families. One of the problems inherited by the new state from the Ottoman Empire, which applied a modern, practically advantageous and quite complex land administration for its time, was the issue of land ownership. The tımar system, later replaced by the iltizam system after tımar's deterioration, further complicated the matter of land ownership. The Land Regulation Edict, which was enacted to find a solution to this problem, could not fully resolve it. When the Republic of Türkiye was founded, this edict was in force and business and transactions were carried out accordingly. In a country where almost three quarters of the population was engaged in agriculture; unfortunately, the number of people who owned enough land to support their families was quite low. Those governing the new state had to both modernize agriculture and distribute enough land to those engaged in farming. From time to time, efforts were made to distribute a certain amount of land from treasury-owned lands to the peasants, but these attempts proved insufficient. In the constitutional

¹Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sortak@aku.edu.tr

Atf için (to cite): Ortak, Ş. (2023). Türkiye'de tarım politikaları ve çiftçiyi topraklandırma kanunu. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(100. Yılında Cumhuriyet Özel Sayısı), 418-446.

amendment made in 1937, the issue of distribution of land to landless peasants was also included. However, during the period of Atatürk's death and the World War II that started immediately afterwards, a specific law regarding this matter could not be enacted during that period. In 1945, with the initiative of Prime Minister İsmet Pasha, the law could be enacted. However, both the opposition to this law from within the CHP (Republican People's Party) during the single party period and the opposition of the parties established during the transition to multi-party life prevented sufficient progress on this issue. In particular, the group who opposed this law and later left the CHP (Republican People's Party) and founded the DP (Democrat Party) continued their criticism as the opposition party between 1946 and 1950. Leaving aside the lack of progress during the CHP (Republican People's Party) government, the implementation of land distribution to farmers was interrupted especially after the DP (Democrat Party) came to power with the elections of May 14, 1950. Although the issue was occasionally revisited in the following years, successful outcomes in terms of providing enough land for farmers to support their families were not achieved.

Keywords: Ottoman Empire, Republic of Türkiye, land reform, Law of Landing Farmers

Paper Type: Research

Giriş

Bir ölüm-kalım mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı'nı başarı ile bitiren, bağımsızlığını sınırlarını uluslararası camiaya kabul ettiren Türk Milleti'nin kader çizgisinde yeni bir dönem başlıyordu. O da yeni bir devletin kuruluşu yani kurum ve kuruluşlarıyla yeni Cumhuriyet Türkiye'si'nin inşası idi. Bunun için bütün alanlarda bir değişime ve dönüşüme ihtiyaç vardı. Tabii ki; bu alanların en önemlilerinden birisi de tarım sektörü idi. Neredeyse nüfusunun dörtte üçüne yakınının tarımla uğraştığı bir ülke olarak Türkiye'de tarım alanında atılacak adımlar ve ulaşılabilecek başarılar, bütün ülkenin gelişmesine hizmet edecekti.

Yeni devletin ekonomi politikaları ve bu arada tarımla ilgili yaşanacak gelişmeler açısından bakıldığında Birinci İzmir İktisat Kongresi önemli bir dönüm noktasıdır. 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanan kongrede tarımla ilgili olarak şu kararlar benimsenmiştir (Afetinan, 1989, s. 24-32): Aşar vergisinin kaldırılarak yerine âdil bir sistemin kabulü, Ziraat Bankası'nın müteselsil kefalet yöntemi ile kredi vermesinin kolaylaştırılması, Seferberlik dolayısıyla çiftçilerden alınan hayvan, zahire ve hububat karşılıklarının ödenmesi, hayvan cinslerinin inşası, bulaşıcı hastalıklardan korunma ve bu konuda çiftçilerin bilgilendirilmesi, Ağnam resmi/vergisinin taksitle ödenebilmesi, göçebe aşiretlerin iskânı, ölçü ve tartılarda birliğin sağlanması, barıştan sonra tarım makineleri yapan sanayi kuruluşlarının ülkemizde yatırım yapmaları için davet edilmesi, tarım makinelerini kullanacak ve tamirini yapacak kalifiye elemanların yetiştirilmesi, tarım makineleri ve bunların yedek parçalarıyla yakıtlarının gümrük vergisinden muaf tutulması.

Yukarıda alınan kararların uygulanması için atılabilecek en önemli adım bu alanla ilgili bakanlığın kurulmasıdır. Daha önce İktisat Vekâleti'ne bağlı müdürlüklerle idare edilen tarımın bu yönetim tarzı ile ilerlemesi pek de mümkün görünmüyordu. 5 Mart 1924 tarihinde kabul edilen 432 sayılı kanunla; İktisat Vekâleti'ne bağlı Ziraat, Orman ve Baytar Müdüriyetleri bu vekâletten ayrılarak "**Ziraat Vekâleti**" kurulmuştur (Resmi Gazete, Sayı: 68 (7 Nisan 1340), s. 3).

Bakanlık kurulmuş olmakla birlikte, Cumhuriyetin kuruluş yılları diye adlandırılan ve liberal ekonomi politikalarının izlendiği 1923-1932 yılları arasında köklü bir tarım politikası uygulanmamıştır. 1925'ten 1932 yılına kadar ıslah istasyonları, fidanlıklar, eğitim kuruluşları kurulması ve tarım tekniğini yükseltmek için 718.000 TL, makineli tarımın teşviki için 6.652.000 TL ve destekleme tazminatı olarak 3.000.000 TL ödeme yapılmıştır. Ancak bu destekleme ödemesinin gerçek çiftçilere ulaşip ulaşmadığı tartışılmıştır (Altıntaş, 1978, s. 81).

Devlet, kalkınmanın en önemli alanı olarak gördüğü tarımda ilerleme ve modernleşme için ilginç yöntemlere başvurmuştur. Bunlardan birisi de; vatan görevi olarak silahlı alınmış olan askerlere yeni tarım yöntemlerinin öğretilmesiyle modern tarımın yaygınlaştırılması

olmuştur. Bunun için 14 Şubat 1924 tarihinde kabul edilen 415 sayılı kanunla; askerlere buldukları yerlerdeki tarım kuruluşlarında yeni tarım yöntemlerinin uygulamalı olarak öğretilmesi ve eğer görev yapılan yerde tarım kuruluşu yoksa İktisat Vekâleti tarafından gönderilecek uzmanlarla bu eğitimin verilmesi kararlaştırılmıştır (Resmi Gazete, Sayı: 62 (5 Mart 1340), s. 1).

Her ne kadar kanun çıkarılmış olsa bile, bunun uygulanması çeşitli sebeplerden dolayı maalesef pek de mümkün olamamıştır. İçinde bulunulan dönemin genel görünümünü vermesi açısından, halkın %80'e yakın bölümünün tarımla uğraştığı Türkiye'de bu kesimin hayat şartlarını Feridun Ergin şu şekilde özetlemektedir (Ülken, 1992, s.972):

“Köylerde elektrik, akarsu ve kanalizasyon yoktu ve uzun süre olmayacaktı. Ziraat sabanla yapılıyordu. Suni gübre kullanılmıyordu. Köylerden çoğuna yol yoktu ve izlerden gidip geliniyordu. Küçük çiftçi ürününü pazarlayamıyor ve araçların sömürüsüne uğruyordu. Tefecilerin eline düşen köylüler varlıklarını zor kurtarabiliyorlardı. Köylü kendi çevresinde kapanmıştı ve iktisadi güvenliğini ağa himayesinde arıyordu. Hayat tarzı zati (kişisel) ekonomiydi ve köylü ürettiğinin büyük payını kendi tüketiyordu. Toprakla geçinenlerin çoğunluğu ilaç ve giysi alabilecek iktisadi güce sahip değillerdi.”

Diğer taraftan köylünün içinde bulunduğu şartlar ve toplum içinde köylüye verilen değer düşünüldüğünde, tablo pek de iç açıcı değildi. Bunun farkında olan Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği bir dönemde Mustafa Kemal bu duruma dikkat çekmiş ve bir bakıma ekonomi politikalarının ipuçlarını vermiştir. 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'nin üçüncü yasama yılını açış konuşmasında; *"Türkiye'nin sahib-i hakikîsi ve efendisi, hakikî müstahsil olan köylüdür. O halde, herkesten çok refah, saadet ve servete müstahak ve elyak (en layık) olan köylüdür"* demiştir (TBMM. ZC., Dönem: 1, C. XVIII, 1959, s.5). Konuya dair bu girişten sonra bu dönemde tarım alanında atılan/atılmaya çalışılan adımlara bakmakta fayda bulunmaktadır.

1. Aşar Vergisinin Kaldırılması ve Sonrasında Tarım Alanında Atılan Adımlar

İzmir İktisat Kongresi'nde benimsenen Âşar vergisinin kaldırılması için 1925'i beklemek gerekmiştir. 15-17 Şubat 1925 tarihinde TBMM'nde görüşülen ve bir ret oyuna karşılık 151 kabul oyu ile kabul edilen 552 sayılı **"Âşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkında Kanun"** ile önemli bir adım atılmıştır. Bu kanunla; 1925 mali yılından itibaren aşar vergisi kaldırılmış ve bunun yerine pazarlanan hububattan ve belirli şartlarda piyasaya sunulan yaş sebze/meyveden %10, ticari tarım ürünlerinin (kuru üzüm, kuru incir, fındık, afyon, ipek, tütün, pamuk, palamut, zeytinyağı, pirinç, kuşyemi ve susam) rayiç bedeli veya satış bedeli üzerinden %8 oranında vergi alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca öşre tabi araziden binde altı oranında alınan arazi vergisi sekiz kat arttırılmıştır (Resmi Gazete, Sayı: 84 (23 Şubat 1341), s. 13-14; TBMM. ZC., Dönem: 2, C.XIV, 1976, s. 69-97). Aşarın kaldırılmasıyla devlet üreten her çiftçiden değil ürünü pazar ve benzeri yerlerde satanlardan vergi almaya başlamıştır.

1924 yılında mültezimlerin öşür karşılığı devlete yaptığı ödemeler toplam hükümet gelirlerinin %22'sini oluştururken aşarın kaldırıldığı yılın yani 1925 yılı bütçe gelirlerinin % 28,6'sını oluşturmaktaydı. Devlet aşarı kaldırırken bütçedeki önemli bir gelirden vazgeçtiği için bütçe açığı artmış ve bu açığın kapatılması için arazi vergisinin arttırılması yoluna gidilmiştir (Kayam, 1997, s.43-44).

Aşar vergisinin kaldırılması ile üretimden vergi alma yöntemi kaldırılmış, yani kendi ürettiği hububat ile geçimini sağlayan tarım kesiminin rahatlaması hedeflenmiştir. Bunun yanında aşar vergisini toplayan mültezimin kâr payı ortadan kalkmış oluyordu. Âşar vergisi kaldırılmış ancak, tarım kesiminin üzerinde ağır bir yük olan yol ve hayvan vergisi (ağnam) çok partili döneme kadar devam etmiştir. Örneğin 1933 yılı bütçesinin 198.299.000 lira olan gelir kalemlerinden birisini 10.731.000 liralık Hayvan Vergisi oluşturmaktaydı (Yenal, 2010, s.64).

Hükümet, 1925 yılında aşar vergisini kaldırmış ancak yaklaşık altı yıl süren ve bütün dünyayı etkileyen II. Dünya Savaşı döneminde artan bütçe açıklarını kapatmak amacıyla tekrar tarımsal üretimden vergi almak zorunda kalmıştır. 4 Haziran 1943 tarihinde kabul edilen 4429 sayılı "**Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu**" ile devletin fiyatını belirlediği ve alım yaptığı ürünlerden %8, diğer ürünlerden %12 oranında aynî/nakdî vergi almaya başlamıştır (Resmî Gazete, Sayı: 5423 (7 Nisan 1943), s. 5241). Bu kanun 23 Ocak 1946 tarihinde kaldırılışına (Resmî Gazete, Sayı: 6216 (26 Ocak 1946), s. 10021-10022) kadar uygulamada kalmış ve tarım kesimi üzerinde büyük rahatsızlıklara neden olmuştur.

2. Tarımda Makineleşmenin Yaygınlaştırılması

1920'lerde Türkiye'de tarım büyük ölçüde insan ve hayvan gücüne bağlı olarak yürütülmekteydi. Makine kullanımı yavaş yavaş gelmekle birlikte bu genelde büyük tarım işletmelerinde olmaktadır. Dönemin zirai faaliyetleriyle ilgili manzarayı daha anlaşılır hale getirmek için 1926 yılında çiftçilerin elindeki tarım araç-gereçlerine dair şu istatistiksel bilgiyi vermek yararlı olacaktır. 1926 verilerine göre; çiftçilerin elinde 2.169.246 karasaban, 263.700 demir pulluk, 20.633 döner kulaklı pulluk, 3.911 çoklu kulaklı pulluk, 652 motorlu pulluk, 1.501 traktör, 27.320 orak makinesi, 2.100 triyör ve 751 ekremoz bulunmaktaydı (Akçuraoğlu Yusuf, 2009, s. 167). Tabii ki bu durum kalkınmaya ihtiyacı olan ve kalkınması büyük ölçüde tarıma dayalı olan bir ülke için pek iç açıcı bir durum değildi.

Devlet bir taraftan yasal düzenlemelerle çift hayvanı ve tarım makinesi olanları zorla çalıştırma yönünde hükümler getirirken bir taraftan da Belediyeler ve Ziraat Bankası'na tarım makine ve aletleri sağlama görevini veriyordu. Örneğin bu çerçevede Ziraat Bankası eliyle 70 adet traktör satın alınmış, bunlardan 40 tanesi çiftçilere dağıtılmış ve 30 tanesini de banka kendisi işletmiştir. Bunun yanında büyük çiftçiler ve yardımcılarını askerlikten muaf tutulmuş, makineli tarım yapanlara vergi iadesi ödenmesi kabul edilmiş, tarım makineleri akaryakıt ve kimyevi maddelerin ithalatında kolaylıklar getirilmiştir. 1924 yılında 486'sı "hükümet malı" olmak üzere 501 traktör varken bu sayı 1929'da 2003'e yükselmiştir. Ancak bu kolaylık ve destekler daha çok büyük çiftçilerle sınırlı kalmış, çiftçilerin geneline yayılamamıştır. Ayrıca tarım makineleri kullanımı daha çok Akdeniz ve Batı Anadolu'da yaygınlaşabilmiştir (Kayam, 1997, s. 32-34).

Hükümet tarımda makineleşmenin, geleneksel ilkel metotlarla tarım yerine makinelerle tarım yapılmasının teşviki için başka önemli kararlar da almıştır. Bu çerçevede 26.3.1931 tarihinde TBMM'de kabul edilen "**Pulluk Kanunu**" ile pulluk ve tarımsal makineler için yıllık ödeme miktarı 500.000 lirayı geçmemek üzere toplamda 2.000.000 liralık bir sermayenin Ziraat Bankası'nda oluşturulmasına ve bu sermayenin İktisat Vekaleti aracılığıyla kullanılması kararlaştırılmıştır (Resmî Gazete, Sayı: 1764 (2 Nisan 1931), s. 357).

Tarımda makineleşmenin yaygınlaşması çerçevesinde 12 Şubat 1937 tarihinde kabul edilen "**Zirai Kombinalar İdaresi Kanunu**" çıkarılmış ve devlet tarım kuruluşları kurmuştur. Kombinalar 1942 yılı Eylül ayına kadar 752.860 dönüm araziyi sürmüş, 398.419 dönüm araziyi ikileme yapmış, 78.918 dönüm araziye de ekmiştir. Aynı yıl içinde hasat işlerinde de çiftçilere yardımcı olan kombinalar, biçerdöver ve harman makinesi ile toplam 30.000 ton hububatın kaldırılmasına katkı sağlamıştır (Tekeli-İlkin, 2014, s. 239). Çıkarılan bu kanunlar, alınan kararlar tarımda makineleşme için önemi yadsınamayacak gelişmeler olmakla birlikte istenilen seviyeye ulaşılması uzun zaman alacaktı çünkü tarımda makineleşmenin yaygınlaşabilmesinin önündeki en önemli engel, çiftçinin finansmanın yeterli olmamasıdır.

3. Tarım Alanında Faaliyet Gösterenlerin Desteklenmesi: Tarım Kredi Kooperatiflerin Yaygınlaştırılması ve Toprak Mahsulleri Ofisinin Kurulması

Tarımın önemli sorunlarından birisi faaliyetlerini sürdürebilmesi için finansman bulmaktır. Çiftçinin üretim öncesinde ihtiyaç duyduğu finansman desteğine ulaşabilmesi ve ürettiği ürünün değerinde satılması ve böylece bu kesimin gelir kaybı yaşamamasıdır. Bunun

için kurulmuş olan Ziraat Bankası, Cumhuriyetin ilanından sonra da çiftçiye olan desteğini giderek arttırmıştır. Nitekim 1924 yılında Ziraat Bankası'nın verdiği kredi miktarı 34 milyon iken, sadece altı yılda ikiye katlanmış ve 1930'da 68 milyon liraya yükselmiştir.

Tarımla uğraşan kesimlerin güçlerini birleştirmeleri ve piyasada rekabet edebilmeleri için önemli çalışmalardan birisi de üretici kooperatiflerinin kurulmasıdır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kurulmaya başlanan tarım kooperatifleri Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. 1920'li yıllarda Ödemiş, Bursa, Hendek, Tire, Bergama, İzmit, Samsun, Çeşme, Manisa gibi yerlerde çoğunlukla tütün, kuru üzüm, incir, pamuk gibi ürünleri üreten çiftçiler tarafından kooperatifler kurulmuştur. Bu kooperatiflerin kurulmasındaki en önemli amaç ürünlerin piyasaya sunumunda güç birliği yapmak ve üreticilere kredi desteği sağlamaktır. Bunun yanında yine Osmanlı Devleti'nin son yıllarında başlayan ve Cumhuriyet Döneminde de devam eden Milli Aydın Bankası gibi tarımsal alanla ilgili yerel/özel bankalar kurulmuştur. Diğer taraftan Ziraat Bankası da faaliyetlerini genişleterek devam ettirmekteydi. 1929 yılına kadar küçük köylü işletmelerinin dağılıklığı ve nüfusun az olması nedeniyle yeterince gelişemeyen kooperatifçiliğin gelişmesi için Ziraat Bankası tarafından bir yasa tasarısı hazırlanmıştır (Kayam, 1997, s.37-41).

1 Haziran 1929 tarihinde kabul edilen 1470 sayılı “**Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu**” ile kooperatif kurma işleri yeni bir kanuni zemine kavuşturulmuştur. Bu kanuna göre; yüz haneden ve nüfusu beşyüz kişiden aşağı olmayan bir veya birkaç köyle, kasaba ve şehir çiftçileri Ziraat Bankası'nın muvafakati ve İktisat Vekaleti'nin tasvibi ile Zirai Kredi Kooperatifi kurabilecekler, üyelerin hisselerinin miktarıyla kâr/zarar paylaşımı kuruluş sözleşmesi ile belirlenecek, kooperatife borcu olan üyeler ürünlerini kooperatifin izni olmadan satamayacak, kooperatifler Ziraat Bankası'nın denetimi altında olacak ve yalnız bu bankaya borçlanabileceklerdir. Yine bu kanunla; kooperatifler işçi ücretleri, tohumluk, gübre ve tarım araç-gereçleri için üyelerine kredi verebilecekleri, kredinin miktarının köy kredi kooperatiflerinde her üye için 500, şehir ve kasaba kooperatiflerinde 1000 lira ile sınırlandırılması hükmü kabul edilmiştir (Resmi Gazete, Sayı: 1208 (5 Haziran 1929), s. 7459-7462).

Bu kanunun çıkması ile ülke çapında Tarım Kredi Kooperatiflerinin sayısı hızla çoğalmış ve böylece çiftçinin en önemli iki sorunu yani kredi bulma ve ürününün satışı konusunda rahatlama sağlanmıştır. Aksi takdirde çiftçi borçlanmak durumunda kaldığında ya bankaya bireysel olarak daha yüksek faizle borçlanacak veya tefecinin eline düşecek, böylece ya ürününü düşük fiyatla satmak veya daha da kötüsü elindeki araziye kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktı. Diğer yandan ürettiği ürünün kalite standardı yükselecek, bireysel olarak gerçekleştiremeyeceği pazarlama sorununa çözüm üretilmiş oluyordu.

Devlet tarımın her alanıyla ve faaliyetlerin her aşamasıyla yakından ilgilenmek durumunda kalmıştır. Çünkü bütün zorluklarına rağmen çiftçi elde ettiği ürünü değerinde satamadığı takdirde istenilen hayat standardına ulaşması pek de mümkün olamayacaktır. Bu nedenle; tarım ürünleri piyasasının kontrolü, tarımsal ürünlerin değeriyle çiftçilerden satın alınması, tüketicinin uygun fiyatlarla ürünleri satın alabilmesi v.s. işleri yürütmek üzere bir kamu iktisadî kuruluşu kurmaya karar vermiştir. 24 Haziran 1938 tarihinde çıkarılan 3491 sayılı kanunla **Toprak Mahsulleri Ofisi** kurulmuş ve başta hububat olmak üzere tarımsal ürünlerin alım-satımı, depolanması, piyasanın kontrolü, çiftçinin desteklenmesi, tüketicinin korunması işleriyle görevlendirilmiştir (Resmi Gazete, Sayı: 3958 (13 Temmuz 1938), s. 10250-10252). Tarım alanında yasal düzenlemeler, alınan kararlar, kurulan kurumlar çiftçi kesiminin hayat standardını yükseltme açısından tabii ki faydalı gelişmelerdi, ancak bu sorunlardan belki de daha büyüğü tarımla uğraşanların önemli bir kısmının kendi ailesinin geçimini sağlayacak kadar araziye sahip olmaması idi. Yeni Türkiye'nin kurucu kadrosunun bu sorunu çözmek için ümit bağladıkları uygulama; çiftçilere toprak dağıtılması veya diğer tabirle toprak reformu idi.

4. Tarımsal Kalkınma İçin Düşünülen Bir Anahtar: Çiftçinin Topraklandırılması

4.1. Çiftçinin Topraklandırılması Kanununa Giden Sürec

Türkiye'de nüfusun büyük çoğunluğunun uğraştığı tarımla ilgili önemli sorunlardan birisi de mülkiyet sorunudur. Osmanlı Devleti'nden devralınan bu sorunun çözümü kolay değildi. 1912-1913 yıllarında yapılan tarım sayımında; Akdeniz, Batı Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da toprakta büyük mülkiyetin, diğer bölgelerde küçük mülkiyet yapısının yaygın olduğu görülmektedir. Ayrıca Akdeniz ve Batı Anadolu bölgelerinde dış pazarlara üretim yapılırken diğer bölgelerde kapalı köy ekonomisi yapısı devam etmekteydi. Yaklaşık veriler olmakla birlikte; 1920'lerde 33.000 büyük arazi sahibi 8 milyon hektar araziye sahipti ve bu rakam ekili alanların %35'ne karşılık gelmekteydi. 1927 nüfus sayımı verilerine göre ülke topraklarının %5'i ekilmekte ve fiilen işlenen tarımsal arazinin 4,5 milyon hektar olduğu göz önüne alındığında büyük toprak sahiplerinin elindeki arazi miktarı yaklaşık 1,5 milyon hektar civarındaydı. Bir başka derlemeye göre nüfusun %76'sı işlenebilir toprakların %7,3'ne sahipken, bu dönemde tarımsal arazilerin %65'i büyük toprak sahiplerinin elinde bulunuyordu. Bu durumda; tarımla uğraşan halkın önemli bir kısmı geçimini sağlayacak araziye sahip olmadığı için başkalarının topraklarında işçilik, yarıcılık, ortakçılık veya kiracılık yapmaktaydı (Kayam, 1997, s.21-25).

Tarımda mülkiyetle ilgili bir başka sorun ise tarım arazilerin küçük mülkiyetlere ayrılmış olması idi. Bunun çözümü ise toprak toplulaştırılmasıdır. Kurtuluş Savaşı döneminde bir kısım azınlıkların ülkeyi terk etmeleri, Türk-Yunan nüfus mübadelesi toprak toplulaştırılmasını besleyen nedenlerdendir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayan toprakta özel mülkiyetin yaygınlaşması Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. 1924 Anayasası'nın özel mülkiyetin kamulaştırılmasını zorlaştıran hükümleri, Kadastro Kanunu (1924) ve Medeni Kanun (1926) ile 1929'da Osmanlı belgelerine göre tımar ve iltizama verilmiş tarımsal arazilerin özel mülk olarak tesciline dair çıkarılan kanunla bu konuda güvence arttırılmıştır. Böylece bir taraftan tarım arazilerinin toplulaştırılmasına imkân sağlanırken, bir taraftan miras yoluyla arazilerin küçük parçalara bölünmesine de zemin hazırlanmış oluyordu. Tabii ki, toplulaştırma ve parçalanma sonucunda çeşitli sebeplerle araziler âtil hale gelebilmekteydi. Yapılan yasal düzenlemeler ile gerçekleştirilen mübadele ve iskânlar neticesinde Türkiye'de tarım arazilerin mülkiyet dağılımı Amerikan Heyeti'nin hazırladığı ekonomiyle ilgili raporda (1933) şu şekildedir: mülk %5, devlet %30, mevkuf %15, metruk %40, mevad %10 (Kayam, 1997, s. 25-27).

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmiş bir sorun olan çiftçinin topraklandırılması konusunda bazı adımlar atılmıştır. 1925 Yılı Bütçe Kanunu'nun bir maddesine dayanılarak; muhtaç çiftçilere milli araziler bedeli, 10 yılda eşit taksitler halinde ödenmek üzere dağıtılmaya başlanmıştır. Dağıtılacak arazi miktarı hane başına 200 dönümle sınırlandırılmıştır. Doğu Anadolu'da çıkan isyanların önlenmesinde yarı feodal toprak sahiplerinin elindeki arazilerin topraksız köylülere dağıtılması gündeme gelmiştir. 19 Haziran 1927 tarihinde kabul edilen 1097 sayılı "**Bazı Eşhasın Şark Menatıkından Garb Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun**" ile yaklaşık 1400 civarında kişinin batı illerine nakli kararlaştırılmıştır. Bu kişiler sahip oldukları gayrimenkulleri iki yıl içinde tasfiye edebilecekler, eğer bu süre içinde tasfiye etmezlerse devlet tarafından müzayede ile satılarak bedelleri kendilerine ödenecekti (Resmi Gazete, Sayı: 624 (4 Temmuz 1927), s. 2804-2805; Kayam, 1997, s. 30).

Batıya sürgün edilen bu kişilerden devlete intikal eden arazinin halka dağıtılması için 8 Haziran 1929'da "**Şark Menatığı Dahilinde Muhtaç Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun**" çıkarılmıştır. Buna göre; hazineye intikal etmesi gereken bu araziden köylü, aşiret mensupları, göçebe ve muhacirlere dağıtılmış olanlar bu kişilerin elinde kalmaya devam edecek, ayrıca 1097 sayılı kanunun belirlediği bölgelerdeki (1925 yılı ve sonrasında 114 ve 167 sayılı TBMM kararlarıyla sıkıyönetim ilan edilen Elâziz, Genç, Muş, Ergani, Dersim, Diyarbakir,

Mardin, Urfa, Siverek, Siird, Bitlis, Van, Hakkâri ve Malatya vilayetleriyle Erzurum vilâyetinin Kiğı ve Hınıs kazaları - daha sonra bu vilayetin tamamında ilan edilmiştir-) araziden lüzum görülen miktarın köylü, aşiret mensubu, göçebe ve muhacirlere dağıtılması için Hükümete yetki verilmiştir. Bu arazilerin sahipleri isterlerse 500-2000 dönüm arasındaki bölümünü kendinde alıkoyabilecektir (Resmî Gazete, Sayı: 1213 (11 Haziran 1929), s. 7517-7518; TBMM. ZC. Dönem: 2, C. 14, 1976, s. 306-309; TBMM. ZC. Dönem: 2, C. 19, 1977, s. 218-219). Aynı yıl Doğu'da, 2.000 dönümü büyük arazi sahiplerinden kamulaştırılan alanlar olmak üzere 11.000 dönüm arazinin topraksız köylülere dağıtılması kararlaştırılmıştır (Kayam, 1997, s. 31). Ancak ne bu kanun ve kararlar ve ne de 1930 yılında çıkarılan "**Arazi Tevzi Kararnamesi**" tam anlamıyla uygulanabilmiş değildir (İnce, 2006, s.63).

Yine bu dönemde İzmir ve ilçelerinde 300.000 dönüm, Denizli ve Aydın yöresinde 65.000 dönüm, İstanbul, Adana, Erzurum, Kocaeli ve Konya illerinde 400.000 dönüm arazi köylüye dağıtılmıştır. Ancak bu arazi dağıtma uygulaması; tarım tekniğinin geri olması ve çeşitli yöntemlerle bu arazilerin büyük toprak sahiplerinin eline geçmesi nedeniyle istenilen başarıyı ve kalkınmayı getirmemiştir (Altıntaş, 1978, s. 83).

1927 Nüfus Sayımı Türk halkının %82'si meslek olarak çiftçilikle uğraştığını ortaya koymaktadır. Ancak Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın 1927'te yaptığı bir konuşmada dikkati çektiği bir nokta vardır ki, o da; bu nüfusun üçte birinin (yaklaşık 5 milyon) başkalarının topraklarında çalışıyor olmasıdır. Bu durum ancak köylünün adil bir şekilde topraklandırılmasıyla düzeltililebilirdi (Kalaycı, 2012, s.97).

4.2. Çiftçinin Topraklandırılmasının Anayasa Değişikliğine Girmesi

Çiftçinin topraklandırılması konusu 1930'lu yıllarda da tartışılmaya devam edilmiştir. Zaman zaman gündemin ön sıralarına gelen bu konu çeşitli nedenlerle bazen de gündemden çıkmıştır. Ancak şu görülmüştür ki; yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınabilmesi için tarım alanında atılımlara ihtiyaç vardır ve bunun olabilmesi için de çiftçinin topraklandırılması sorununun çözülmesi gerekmektedir. Bu konudaki önemli gelişmelerden birisi Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa'nın 1936 ve 1937 yıllarında TBMM'nin yasama yılı açılışında yaptığı konuşmalarıdır. 1 Kasım 1936 tarihinde TBMM Genel Kurulu'na hitap eden Mustafa Kemal; Toprak Kanunu'nun bir an önce çıkarılmasını Meclis'ten beklediğini ifade ettikten sonra "Her Türk çiftçi ailesinin, geçineceği ve çalışacağı toprağa mâlik olması behemehal lazımdır" diyerek bu konuya verdiği önemi belirtmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 5, C. XIII, 1937, s. 5).

1 Kasım 1937 tarihinde TBMM yeni yasama yılının açış konuşmasında; "*Milli ekonomimizin temeli ziraattır. Bunun içindir ki, ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır.*" sözleri ile tarım politikalarının önemini vurgulayan Mustafa Kemal, her köylünün ve bütün vatandaşların kolayca kavrayabileceği ve severek tatbik edebileceği bir "ziraat rejimi" kurulması gerektiğini anlatmıştır. Bu rejimin en önemli noktasının çiftçinin topraklandırılması olduğunu kaydeden Mustafa Kemal alkışlarla karşılanan konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür (TBMM. ZC., Dönem: 5, C. XX, 1937 s. 4):

"Bir defa memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır. Bundan daha önemli olanı ise, bir çiftçi ailesini geçindirebilen toprağın, hiçbir sebep ve suretle, bölünemez bir mahiyet alması. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin bulunduğu memleket ve bölgelerin nüfus kesafetine (yoğunluğu) ve toprak verim derecesine göre sınırlamak lazımdır. Küçük, büyük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını arttırmak, yenileştirmek ve korumak tedbirleri, vakit geçirilmeden alınmalıdır..."

Çiftçinin topraklandırılmasına dair önemli adımlardan birisi 5 Şubat 1937 tarihinde yapılan Anayasa değişikliğidir. Altı ilkenin girdiği Anayasa'ya girdiği değişiklik olarak da bilinen 3115 Sayılı "*Teşkilât-ı Esasiye Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun*" ile çiftçinin topraklandırılması hususu Anayasa hükmü haline gelmiştir. Bu kanun ile

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 74'ncü maddesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir (Resmi Gazete, Sayı: 3533 (13 Şubat 1937), s. 7659):

"Umumi menfaatler için lüzumu, usulüne göre anlaşılmadıkça ve mahsus kanunları mucibince değer pahası peşin verilmedikçe hiç bir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlâk olunamaz. Çiftçiyi toprak sahibi yapmak ve ormanları Devlet tarafından idare etmek için istimlâk olunacak arazi ve ormanların istimlâk bedelleri ve bu bedellerin tediyesi sureti, mahsus kanunlarla tayin olunur. Fevkalâde hallerde kanuna göre tahmil olunacak para ve mal ve çalışmaya dair mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiç bir kimse hiç bir fedakârlık yapmağa zorlanamaz"

Bu anayasa değişikliği ile çiftçinin topraklandırılması hususunda çok önemli bir adım atılmıştı. Bundan sonra yapılması gereken, bu Anayasa maddesine uygun olarak kanunun çıkarılması ve uygulamaya dair yönergelerin yürürlüğe konulmasıydı.

4.3. Çiftçinin Topraklandırılması Kanununun Çıkarılması

Çiftçinin topraklandırılması hususu Anayasa'ya girmiş olmasına rağmen kısa süre sonra başlayan ve altı yıl süren İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzluklar nedeniyle uzun süre bu konuda adım atılamamıştır. Bu durumun farkında olan Milli Şef İsmet İnönü 1 Kasım 1941 tarihinde TBMM'nin yeni yasama yılını açış konuşmasında bu konuya değinmiş, Toprak Kanunu'nun Meclise sunulmak üzere olduğunu belirtmiş ve "toprağı olmayıp, kendi başına ocak kurmak isteyenlere toprak temini Cumhuriyetin en ziyade ehemmiyet verdiği bir meseledir" diyerek konunun önemini vurgulamıştır (TBMM. ZC., Dönem: 6, C. XXI, 1941, s. 4). Devir tek parti devri ve devletin başında Milli Şef ünvanıyla İsmet Paşa'nın olması da kanunun Meclise sunulması sürecini hızlandıramamıştır. Hatta aynı yıl yaşanan ve İsmet Paşa'nın bizzat müdahil olduğu bir "**Baladız Çiftliği**" olayı* vardır ki, çiftçinin topraklandırılması konusunun hem ne kadar önemli olduğunu ve hem de ne kadar zor olduğunu göstermesi açısından dikkat çekici bir örnektir. Yıllar sonra İsmet Paşa bu durumu şu cümlelerle ifade ve itiraf edecektir (Tekeli, İlkın, 2014, s. 150):

"..... Lokomotifin önünde ilk yatan kadını elinden tutup kaldırdığımda yüzünü gördüğüm zaman, insanın içinin yüzünden okunabileceği pek canlı bir olaya az rastlamışımdır. Orada hissettiğim, köylüler ölümü bir çare olarak görüyorlardı. Biz Atatürk'le beraber bir toprak reformu yapılmasını gönülden istiyorduk. Baladız Olayı beni uyarmıştı. Çiftçiyi topraklandırma konusunda o olayın etkisi büyüktü. Ancak gönlümüzce olmadı. Bu konuda reaksiyonlar, Baladız köyü olayında devletin aciz kalması bu işin ne kadar güç olduğunu bana öğretmiştir."

Toprak reformuna yönelik ilk ciddi hazırlıklar 1937 yılında başlamış, Milletler Cemiyeti Toprak Islahatı Dairesi Başkanı Olinda Gosni'nin 13 Avrupa ülkesini kapsayan raporundan da yararlanılmıştır. 10 Kasım 1937'de Ziraat Vekâleti tarafından Zirai Islah Komisyonu kurulmuştur. Kastamonu Milletvekili Tahsin Çoşkan başkanlığındaki komisyonun raportörlüğünü Şevket Raşit Hatipoğlu (Kanunun çıktığı dönem Ziraat Vekili) yapmıştır. 8

* Ülkenin birçok yerinde benzerlerine sıkça rastlanan olayın cereyanı kısaca şu şekildedir: Burdur'a bağlı Baladız ve yakınındaki iki köy Osmanlı Devleti döneminde fermanla Tahir Paşa'ya verilmiştir. 1941 yılında bu köyler Tahir Paşazade Abdullah Bey'e ait olup köylüler de onun çiftliğinde ortaklıydılar. O yıl köylüler tarlalara afyon ekmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında buğday fiyatları hızla yükseldiği için Abdullah Bey, afyon bitkisi ürün vereceği sırada köylülere gelerek afyonu söküp yerine buğday etmelerini istemiştir. Köylüler afyonun hasadına az bir zaman kaldığını belirterek Abdullah Bey'e karşı çıkınca bir o da tarlaları sürdürmüş ve afyonları söktürmüştür. Tepkili olan köylüler Abdullah Bey'in konağına gidince haneye tecavüz suçuyla haklarında şikayette bulunulur ve Isparta merkez jandarma karakoluna götürülürler. Suç unsuru bulunamadığı için köylüler serbest bırakılırsa da çaresizdirler. Çünkü bir yıllık emekleri boşa gitmiştir. Milli Şef İsmet İnönü'nün Gönen Köy Enstitüsü'nü ziyaret edeceğini öğrenen köylüler, demiryolunun üzerine yatarak treni durdurmayı ve Cumhurbaşkanı ile görüşmeyi başarırlar. Köylülerin dertlerini dinleyen İsmet Paşa, bu toprakların devlet tarafından kamulaştırılarak köylülere dağıtılması talimatını verir. Bizzat Başvekil Şükrü Saraçoğlu konuyla ilgilenir. Baladız Çiftliği istimlâk edilirse de Danıştay tarafından istimlâk gerekçesi uygun bulunmayarak karar bozulur. Başvekil Saraçoğlu, Abdullah Bey'i Ankara'ya çağırır ve çiftliğini satmadığı takdirde bölgede karışıklıklara sebep olduğu gerekçesiyle sürgün edileceği tehdidini savurur. Abdullah Bey araziye satışa razı olur, bilirkişi komisyonu tarafından belirlenen fiyat üzerinde arazi kamulaştırılır. Ancak Abdullah Bey, eski borçlarından dolayı noter huzurunda köylülere yeni senet imzalatmak ister. Olaylar büyür ve Abdullah Bey'in linç edilmesine kadar varır. İlhan Tekeli, Selim İlkın, Savaşın İçinden Geleceğine Yönelen İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi, C. 3, İletişim Yay., İstanbul, 2014, s. 148-151.

Nisan 1938 tarihinde çalışmalarını tamamlayan komisyon "Zirai Islahat Kanun Layihası"nı hükümete sunmuştu(İlkin, Tekeli, 2014, s. 154). Atatürk'ün ölümü ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması bu çabanın akamete uğramasına neden olmuştur.

Savaş ortamının getirdiği zorluklar ve zirai üretimin azalması bu konuda daha ciddi adımlar atılmasını zorunlu kılmıştır. Bunun farkında olan İsmet Paşa 1944 yılı TBMM'nin yasama yılı açış konuşmasında bu konuya değinmiş ve "Eğer kuvvetle ümit ettiğim gibi bu sene Toprak Kanununu çıkarırsak, ziraat bakımından büyük neticeler verecek ve içtimai bünyemizin esas meselesi olan dâvayı temel bir tedbire bağlamış olacağız" (TBMM. ZC. Dönem: 7, C. XIV, s. 3) diyerek hem ümidini dile getirmiş ve hem de bu soruna verdiği önemi vurgulamıştır.

Yapılan çalışmaların neticesinde, Bakanlar Kurulu'nca hazırlanan "**Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı**" TBMM Başkanlığı'na gönderilmiş ve Meclis'in 19 Ocak 1945 tarihli oturumunda 1/386 sıra numarasıyla Ziraat, Dahiliye, Adliye, Maliye ve Bütçe Encümenlerine havale edilmiştir. Ancak konunun aciliyeti nedeniyle söz alan Başbakan Şükrü Saraçoğlu, 5 Encümene Anayasa, İktisat ve Ticaret Encümenlerinin de dahil edilmesini ve (bu durumda tasarının Encümenlerde görüşülüp Genel Kurula sunulmasının gecikeceği kaygısıyla olsa gerektir) 8 Encümenin o gün toplanmasını ve her Encümenden dörder üyenin katılımıyla oluşacak Muvakkat Encümen (Geçici Komisyon) kurulmasını önermiştir. Başbakan'ın bu önerisi Meclis Başkanlığı'nca oya sunulmuş ve kabul edilmiştir. Bundan sonra Başbakan Saraçoğlu 32 üyeden oluşacak bu Encümenin Meclis İhtüzüğü'nün 43. maddesi uyarınca tatil günlerinde de çalışmasını teklif etmiştir. Başbakan'ın bu önerisi de Genel Kurul'da oylanmış ve kabul edilmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XV, 1945, s.122-123).

Oluşturulan Muvakkat Encümen'de görüşülen kanun tasarısı, TBMM'nin 4 Mayıs 1945 tarihli toplantısında Genel Kurul gündemine alınmıştır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.14) Meclis'in 9 Mayıs 1945 tarihli toplantısında görüşülmesi gereken tasarı ile ilgili olarak söz alan Seyhan Milletvekili Cavid Oral; ülke için çok önemli olan ve toprak mülkiyeti rejimini değiştirecek olan bu tasarının daha iyi incelenebilmesi için zamana ihtiyaç bulunduğunu belirterek, tasarının 14 Mayıs 1945 Pazartesi günkü toplantıda görüşülmesini teklif etmiştir. C.Oral'ın bu teklifi, oturumu yöneten Başkan Mazhar Germen tarafından oylamaya sunulmuş ve tasarının görüşülmesinin ertelenmesi kabul edilmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.30).

TBMM Genel Kurulu'nun 14 Mayıs 1945 tarihinde Meclis Başkanı M. Abdülhalık Renda'nın başkanlığında yapılan toplantısında "**Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı**"nın görüşülmesine başlanmıştır. Meclis Başkanı tasarının tümü üzerinde söz isteyen yirmiden fazla milletvekilinin isimlerini (Refik Koraltan, Halil Menteşe, Emin Sazak, Ali Münif Yeğena, Adnan Menderes, Sadi Irmak vs.) okumuş ve ilk sözü Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu'na vermiştir. Köylünün kalkınması için çiftçiye toprak dağıtılması gerektiğini ve topraksız çiftçi sorununun asırlardan beri süregeldiğini belirterek sunuş konuşmasına başlayan Ş. R. Hatipoğlu; CHP'nin topraksız veya yeterli toprağı olmayan köylüye toprak vererek mülk sahibi yapma politikasını benimsediğini, bu konuda halktan çok sayıda başvuru olduğunu, Atatürk'ün ve Milli Şef İsmet Paşa'nın da çeşitli konuşmalarında bu kanunun çıkması yönündeki beklentilerini dile getirdiklerini anlatmıştır. Dahiliye ve Tarım Bakanlıklarının uzun süren hazırlıklarından sonra bu kanun tasarısının Meclise sunulduğunu kaydeden Ş. R. Hatipoğlu; devletin, kamu kuruluşlarının, vakıfların ve şahısların ellerindeki topraklardan bir kısmının çiftçiye dağıtılmasıyla köylünün ortakçılık, yarıcılık veya faizcilik gibi uygulamaların mağduriyetinden kurtarılacağını ifade etmiştir. Toprağın sahibi olan köylünün daha çok üretime yöneleceğini, dolayısıyla ülke ekonomisinin de büyüyeceğini ve böylece "köylünün milletin efendisi" olacağını anlatan Ş. R. Hatipoğlu, bu kanunun uygulanmasıyla gerek devletin elindeki toprakları köylüye dağıtması ve gerekse çiftçilere verilecek krediler için devlete malî yük geleceğini ancak ilerideki yıllarda

tarımda ve sosyal hayatta büyük faydalar sağlayacağını, ifade etmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.59-63).

Tarım Bakan'ının sunuş konuşmasından sonra A.Rana Tarhan (İstanbul) tasarıyı destekleyen bir konuşma yapmıştır. Genel anlamda tasarıyı desteklemekle birlikte bazı eleştiriler getiren Cavid Oral (Seyhan), Geçici Komisyon'un üç ayda 45 toplantı yaptığını ve toprak mülkiyetine müdahalesine dair hükümleri olumlu bir şekilde dönüştürdüğünü ancak 17. maddenin acele kabul edilmesiyle bu çabaların boşa çıkarıldığını anlatmıştır. Çiftçilikle uğraşan her köylüye toprak vermek için arazileri küçük parçalara ayırmanın fayda sağlamayacağını bunun yerine büyük arazilerde daha fazla üretim yapılacağını ve tarımda makineleşmenin ön plana çıkarılmasını savunan C. Oral; 17. madde ile devletin toprak mülkiyetine fazla müdahalesiyle, devletin tarıma yön vermesi mümkün olmakla birlikte doğrudan çiftçilik yapmasının doğru olmadığını, örnek üretim ve işletmelerin daha yararlı olacağını anlatmıştır. Devletin 5000 dönümden büyük arazinin ve bazı yerlerde 2000 dönümden fazlasını kamulaştırmasının toprak sahibi olan yüzbinlerce aileyi tedirgin ettiğini ileri süren C. Oral, tasarıda ortakçılık ve kiracılıkla ilgili hiçbir maddenin bulunmadığını, devletin dağıttığı arazinin satılmaması için konulan "25 sene şartının" uzun olduğunu belirtmiş ve bu hususların düzeltilmesiyle bu reformun yapılmasını desteklediğini vurgulamıştır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.63-68).

Yavuz Abadan (Eskişehir)'in tasarıyı destekleyen konuşmasından sonra söz alan Refik Koraltan (İçel); toprağının elinden alınacağı endişesiyle insanların çiftçilik yapamayacağını, insanların atalarından kalan ve kendisinin de şahsi gayretleriyle arttırdığı topraklarının elinden alınmasının doğru olmadığını savunmuş ve "bu tasarının ruhu, kim ne derse desin, Ali'nin malını alıp Veli'ye vermektir.... " demiştir. Konuşmasının devamında, Anayasa'ya göre zaruret halinde ve umurun menfaati için ve parası peşin ödenmek şartıyla özel mülkiyete dokunulabileceğini hatırlatan R. Koraltan; kamulaştırılacak arazi için daha önce beyan edilen vergi kıymetleri üzerinden değil de yeniden değer biçilmesini istemiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.64-74).

Tasarı üzerinde söz alan Halil Menteşe (İzmir), Anayasa değişikliğiyle ilgili görüşmelerde İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın bir ailenin elindeki binlerce dönüm arazi üzerinde bulunan köylerdeki halkın ortakçı olarak çalıştığını ve ortakçılara toprak vermek istediklerini belirtmesi üzerine kendisinin de bu düşüncede olduğunu ifade ettikten sonra 4.000 dönüm arazisini köylüye verdiğini hatırlatmıştır. Konuşmasının devamında tarımla ilgili çeşitli kurumların hazırladıkları istatistiksel rakamları paylaşan H. Menteşe; Milli Emlak'ın hali hazırda İstanbul, Bursa, Kocaeli, Konya, Seyhan, Samsun, Ordu, Trabzon, Giresun, Gümüşhane illerinde 51.269 çiftçi ailesine toplamda 801.361 dekar araziye 10.847.192 lira borçlandırarak dağıtmakta olduğunu, 1930'da Maliye kayıtlarında 9487 köyde devlete ait ekilebilir arazi miktarının 13.725.583 dönüm olduğunu, İskân Umum Müdürlüğü'nce 1924-1933 yılları arasında 99.709 aileye 4.741.473 dönüm, 1933-1944 arasında mülteci ve muhacirlerden 56.689 aileye 2.577.875 dönüm, yerli çiftçilerden 84.164 aileye 2.588.842 dönüm arazi dağıtıldığını ve ayrıca Vakıflara ait 173.000 dönüm arazinin 571.802 liraya halka devredildiğini anlatmıştır. Ziraat Bankası'nın çeşitli illerde (İstanbul, Isparta ve Burdur vb.) büyük miktardaki arazileri satın alıp ipotek yöntemiyle yani çiftçiler borçlandırılarak dağıtımını yaptığını kaydeden H.Menteşe, devam etmekte olan bu arazi dağıtımlarından ayrı olarak bu tasarının gündeme gelmesini eleştirmiş, ülkenin geçirdiği tarihi süreçlerin de bir sonucu olan ortakçılığın ilkel bir yöntem olmadığını savunmuş ve İngiltere gibi ülkelerden örnekler vermiştir. Tasarının 17.maddesi ile Bakanlığa verilen kamulaştırma yetkisinin kapsamının, süresini ve sınırlarının belirlenmemiş olmasını tehlikeli bulan ve bunu müsadereye kapı aralayan bir düşünce olduğunu savunan H. Menteşe, 50 dönümden fazla arazisi olan orta sınıfın elindeki arazinin bile kamulaştırma tehlikesi altında olduğunu, bu tasarının yerine devletin elinde bulunan ekilebilir 13 milyon dönüm arazinin Ziraat Bankası'ndan kredi kullanılarak dağıtılmasının daha doğru olacağını ifade etmiştir. H. Menteşe konuşmasını bitirirken devletin elindeki arazilerden Ziraat

Bankası aracılığıyla 15 senede %3 faizle borçlanma yoluyla çiftçilere satılmasına dair 9 maddelik bir kanun teklifi vermiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.74-79).

Tasarı üzerinde söz alan Recai Güreli (Gümüşhane), idarecilik yaptığı Muğla ilinde yaşananları özetlemiş ve tımar sisteminin bozulması ile devletin arazilerinin tımar ve zeamet sahipleri veya mütesellimlerin elinde kaldığını, örneğin Köyceğiz kazasında bulunan 43 köyün 18 çiftliğin içinde oturduklarını ve bir santim dahi toprağa sahip olmadıklarını, çiftlik sahiplerinin halka tahakküm ettiğini, köylünün evinin akan damını bile tamir edebilmek için bile çiftlik sahibinden izin almak zorunda kaldığını anlatmış ve tasarıyı desteklediğini ifade etmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.79).

Geçici Komisyon üyelerinden Emin Sazak (Eskişehir) tasarının bir an önce çıkmasına taraftar olduğunu ve komisyon çalışmaları sırasında tasarının zararlarını %60 oranında azaltmaya çalıştıklarını ifade ettikten sonra eleştirilerinin kendisinin de büyük toprak sahiplerinden olmasından kaynaklanmadığını izah etmeye çalışmıştır. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında yaptığı fedakarlıklardan bahseden E. Sazak, Recai Güreli'nin bahsettiği gibi değil çalışarak elde ettiğini, dolayısıyla da elinden alınmasından rahatsızlık duyacağını, diğer fedakarlıkların yanında Varlık Vergisi'ni de verenlerin aleyhine bu tasarının gelmesini ve toprak sahibinin yanında çalışan ameleye de toprak verilmesini doğru bulmadığını belirtmiştir. İnsanların hepsinin patron olmasının mümkün olamayacağını ifade ederek, ülkemizde toprağa ve varlığa karşı bir düşmanlık/husumet oluşturulmaya çalışılmasını eleştiren E. Sazak sözlerini şu şekilde tamamlamıştır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.79-82): *"Ben Hükümete siyasi sahada yaptığı işlerden minnettarım. Ancak son zamanda iktisadi sahada aldığı tedbirler kötüdür. Bu gidilen yolda yürünemez. Hükümet bu yolda devam edere ben şahsen ona inanmam, itimat edemem."*

Tasarının tümü üzerinde söz alan Damar Arıkoğlu (Seyhan) *"Toprak sahibiyim, makineli teknik ziraat yapmaktayım. Bu ziraat bana ecdadımdan mirastır. Çocukluğumdan itibaren bununla meşgul olmuş ve bunun en ince teferruatını yakinen görmüş bir arkadaşınızım"* ifadeleriyle başladığı ve Kurtuluş Savaşı dönemindeki fedakarlıklardan bahsettiği konuşmasında Toprak Kanunu aleyhinde olmadığını belirtmiştir. Büyük çiftçilerin makineli tarımla uğraştığını fakat bu kanunla küçük araziler verilecek olan çiftçilerin buna alışmasının zor olduğunu savunan D.Arıkoğlu, bütün çiftçilere makineli tarımın öğretilmesi ve yaygınlaştırılmasında Savunma Bakanlığı ile Tarım Bakanlığı'nın işbirliği yapmasını, öncelikle devletin ve vakıfların elindeki arazilerin çiftçilere dağıtılmasını eğer başarılı olursa özel mülkiyetteki toprakların kamulaştırılarak dağıtılmasını önermiştir. Çiftçilere sadece toprak vermenin yeterli olmadığını, bunun yanında tohum ve çift hayvanı da verilmesi gerektiğini savunan D.Arıkoğlu, devletin çıkardığı diğer tahvile %7 faiz verilirken toprakları kamulaştırılanlara verilecek tahvile %4 faiz verilmesinin adaletsizliğe sebep olduğunu, kamulaştırma bedeli belirlenirken 1945 yılındaki geçerli piyasa fiyatı yerine 1939 yılı vergi beyanındaki değer esas alınmasının ve ödemenin peşin yapılmamasının da doğru olmadığını vurgulamıştır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.82-84).

16 Mayıs 1945 tarihindeki Meclis toplantısında, önceki toplantıda söz alan milletvekillerinin sayısının çok olması nedeniyle çiftçilere toprak dağıtılmasına dair tasarının daha ayrıntılı görüşülmesi için 17 Mayıs'ta özel bir oturum yapılması milletvekillerinin oyuna sunulmuş ve kabul edilmiştir. Tasarının tümü üzerindeki görüşmeler çerçevesinde söz alan Feyzullah Uslu (Manisa), toprak mülkiyetinin küçük parçalara ayrılmasının faydalarını (bir toprak yabancı eller yerine sahibi tarafından işletilirse verimli olur, işler zamanında görülür, iklim, tohum ve gübrelemede daha iyi işler yapılır vs.) anlattıktan sonra kamulaştırmada korkulacak bir durum olmadığını, çünkü tasarıda bir çiftçi ailesinin geçinmesi için yetecek miktarın üç katının eski sahibinde kalacağını yani kamulaştırılmayacağını vurgulamıştır. "Eğer biz Türk milletini, kendi toprağında kendi ekmeğine hür ve müstakil olarak sahip kılamazsak Halkçılık prensibimizin semalarda değil de aramızda yer aldığını yerleşmiş olduğunu nasıl iddia edebiliriz?" diyerek tasarının lehinde konuşma yapan F.Uslu; tasarıda bütün işlerde adli, idari,

yargı yollarının kapatılmamasını hukuki açıdan bir başarı olarak nitelendirmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.97-101).

Tasarı üzerinde söz alan H.Şarlan (Ordu), Türkiye'de kamulaştırma yapmayı gerektirecek derecede toprak darlığının olmadığını, tasarının esbabı mucibesinde de yer aldığı üzere 77 milyon hektar araziden 14 milyon hektarı tarla ve ziraata elverişli olmakla birlikte 40 milyon hektarının mera ve çayır olduğunu ve buraların değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. 17.maddenin hem lehinde ve hem de aleyhinde örnekler (lehinde: kendi ilinde varlıklı bir kişinin toprak satın almaya gücü yetmeyen komşusuna arazi alıp yarıcılığa vermesi/ aleyhinde kendi memleketinde tapulama işlemi sırasında tapu memuruna rüşvet vererek dağları bile kendi adına tescil ettiren bir ağa) veren H.Şarlan; tasarımı olumlu bulduğunu ifade etmiş, toprağı olmayan ama çiftçilikle uğraşanlara toprağın verilmesini, bunu yaparken de arazileri kamulaştırılacak olanlara arazinin gerçek değeri üzerinde ödeme yapılmasını savunmuştur (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.101-103).

Tasarının destekçisi olduğunu ifade eden Emin Aslan Tokad (Denizli), kendisinin 20 Şubat 1940 tarihinde benzeri bir öneriyi TBMM Başkanlığı'na verdiğini hatırlattıktan sonra çiftçiye sadece toprak vermenin yeterli olmadığını, kredi, tohum, ilaç, işçi ve sigorta gibi konularda tedbirlerin alınması gerektiğini, o güne kadar Hükümetin yaptığı toprak dağıtımının beklenen semereyi vermediğini, orta büyüklükte tarım işletmelerinin daha verimli olduğunu savunmuş ve bunun için 2000 dönüme kadar toprak sahibi olmaya imkan verilmesini istemiştir. E. A. Tokad, konuşmasının devamında ülkemizde henüz kadastro işleminin tamamlanmaması nedeniyle bu kanunun uygulanmasında keşmekeşler yaşanacağını vurgulamıştır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.103-105).

Ülkemizin yaşadığı tarihi süreç dikkate alındığında devletin toprak mülkiyeti sorununa müdahale etmesini gerekli kıldığını belirten Hüseyin Ulusoy (Niğde), toprağı olanın elinden alıp başkalarına vermek yerine topraksız köylünün toprağın geniş olduğu yerlere iskan edilmesi yöntemi gibi uygulanması daha zor bir öneriyi TBMM gündemine getirmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.105-106).

Tartışılan tasarının inkılap niteliğindeki yönünü; özel mülkiyetteki toprağı 5000 dönüm sınırının getirilmesi, ortaklıkla işletilen arazinin kamulaştırılması ve kamulaştırma kıymetinin vergi beyanına göre belirlenmesi şeklinde özetleyerek konuşmasına başlayan Lutfi Ülkümen (Mardin); bu tasarının Türkiye'nin şartlarının bir sonucu olduğunu, vatandaşlar arasındaki imkân ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla hazırlandığını, çeşitli ülkelerde olduğu gibi bazılarının elindeki malikaneleri bölüşmek veya sınıf mücadelesine dayanak oluşturmak için hazırlanmadığını savunmuştur (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.105-108).

Türkiye ve Avrupa'da toprak mülkiyetiyle ilgili tarihi özet yapan ve tasarının lehinde görüşlerini ortaya koyan Ali Rıza Esen (Siirt) söz atmalar ve müdahalelerle sürdürdüğü konuşmasında; istimlak bedeliyle ilgili maddenin yanlış anlaşıldığını, tasarıya göre 1944 yılı vergi değerinin sadece 5000 dönümden fazla arazi için geçerli olduğunu, arazi büyüklüğü 2000-5000 dönüm arasında ise vergi değerinin iki katı, arazi büyüklüğü 2000 dönümden düşük ise vergi değerinin üç katı ödeneceğini ifade etmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.108-110).

Tasarının toprak sahipleri üzerinde endişelere sebep olduğunu ve istimlakle ilgili maddelerin mülkiyet haklarına ve kanuni düzenlemelere uygun olmadığını savunan Ali Münif Yeğena (Seyhan); 1937 yılında Anayasaya ilgili madde kabul edilirken, ortaklık veya yarıcılıkla işlenen arazinin istimlak edilerek onu ekip biçen çiftçilere verilmesi ilke olarak benimsendiğini, bunun dışında birinin toprağını istimlak edip başkasına vermenin doğru olmadığını ve bu nedenle 17 maddeyle ilgili teklif vereceğini ifade etmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.110-111).

Tasarının kabul edilmesi halinde ülkenin iktisadi yapısı üzerinde telafisi mümkün olmayan zararlar meydana gelebileceğini, çünkü tasarının uygulayıcıların zihniyet, görüş ve kabiliyetlerine göre olumlu bir yönde uygulanabileceği gibi tam tersine zararlı sonuçlar da verebileceğini savunan Ortak Geçici Komisyon sözcüsü Adnan Menderes (Aydın), üç ay süren komisyon çalışmaları sırasında yapılan düzenlemelerle tasarının kabul edilebilir bir hale getirildiğini, ancak komisyonun son toplantısında Başbakan'ın getirdiği önerilerin bütün bu çabaları boşa çıkardığını anlatmıştır. Komisyonda iki kez görüşülen bir tasarıya eklemeler yapıp üçüncü kez müzakere edilmesinin İçtüzüğe aykırı olduğuna dair Komisyon toplantılarında dile getirdiğini, ancak komisyonun bu uyarıyı dikkate almaması nedeniyle mazbatada bazı maddelere şerh koyduğunu vurgulayan A. Menderes; ülkemizde toprak sıkıntısının bulunduğunu, ancak bunun sebebinin ekilebilir arazinin %15 gibi düşük bir oranda olmasından kaynaklandığını ve az bir masrafla bu arazinin daha da genişletilebileceğini kaydetmiştir. Ekilebilir arazi ile nüfus yoğunluğu uyumsuzluğundan dolayı bazı yerlerde ekilecek arazi varken işleyecek nüfusun olmadığını, bazı yerlerde de nüfusun çok olmasına rağmen arazinin kıt olduğunu anlatan A. Menderes, ülkemizde ekilebilir arazinin %75'nin 500 dönümden aşağı olup sahipleri tarafından işletilmesi nedeniyle geniş çaplı bir mülkiyet değişikliğini gerektirecek bir zaruret halinin olmadığını, mülkiyet değişikliği ve arazi dağıtılmasıyla işleyen düzende yaşanacak sarsıntılar nedeniyle üretimin düşme riskinin bulunduğunu belirtmiştir. Avrupa'da mücadeleler sonucunda ulaşılan toprak ıslahatının, Medeni Kanun ve Türk Milletinin demokrat ve halkçı ruhu nedeniyle Türkiye'de daha kısa sürede ulaşıldığını, herkesin küçük/büyük miktarlarda toprak alıp-satabildiğini, dolayısıyla ülkemizde toprak yetersizliği veya ortaçağ kalıntısı toprak mülkiyeti rejimi gibi köklü reform gerektirecek bir durumun bulunmadığını izah etmiştir. Tam tersine ülkemizde toprağı kıymetlendirecek sermaye, teçhizat, emek ve bilgi yetersizliği olduğunu savunan A. Menderes; Komisyonda ikinci müzakerelerde arazilerin eşit parçalara bölünmesi ve 500 dönümden yukarı işletmeleri dağıtmak gibi ülke gerçekleriyle ve rejimle uyuşmayan yöntemlerin tercih edilmediğini, ayrıca ihtiyacın zorlamadığı yerlerde mevcut düzeni bozmamak ve sahipleri tarafından işletilmekte olan araziden 2000 dönüme kadar olan kısmının istimlak dışında tutulmasıyla orta ve büyük işletme sahiplerine bir ölçüde emniyet verildiğini anlatmıştır. Birçok ülkede küçük, orta ve büyük zirai işletmelerin birlikte faaliyet gösterdiğini ve bizim ülkemiz gibi genişliği mevcut nüfusun üç katını bile geçindirebilecek durumda olan bir ülkede yeni tarım arazileri açmak yerine küçük ve orta ölçekli işletmeleri bile dağıtmanın zararlarını anlatan A. Menderes, 500-5000 dönüm büyüklüğündeki arazi sahiplerinde emniyet kalmadığını, emniyetin olmadığı yerde üretim ve verimin olmayacağını, komisyon görüşmelerinde 20,000 dönüm arazisi kamulaştırılacak kişinin kendisine bırakılacak 1000 dönümün neresi olacağını seçme hakkının arazinin asıl sahibine verildiğini, ancak son teklifte bu yetkinin ihtiyar heyetine verildiğini belirtmiş ve böyle bir durumda en beğenilmeyecek yer asıl sahibine verilirse bunun sebep olacağı ruhi yıkıma vurgu yapmıştır. Kanun tasarısının gerekçesinde Hükümetin "memleketimizin zirai ve iktisadi geriliğinin sebeplerini toprakların genişlik, verimlilik ve çeşitliliğindeki noksanlarda değil, evvelâ toprak mülkiyet rejiminin ve sonra da toprak işletme rejiminin elverişsizliğinde aramak icabeder" şeklindeki görüşünün doğru olmadığını savunan A. Menderes; hastalığın teşhisinin bu şekilde yanlış olması halinde uygulanacak tedavinin de yanlış olacağını, mülkiyet rejiminin de sebeplerden birisi olduğunu, ancak bunun diğer sebepler kadar etkili olmadığını anlatmıştır. Su baskını ve sıtma gibi sebeplerle rağbet gösterilmeyen arazilerin tarıma kazandırılması, Hükümetin hususi mülkiyeti altında bulunan 13 milyon dönüm araziye, sonradan hükmi tasarrufu altında olan arazileri ve köy hükmi şahsiyeti altında olan orta malı araziye bile dağıtmadan özel mülkiyetteki arazinin kamulaştırılarak dağıtılmasının doğru olmadığını belirten A. Menderes, Cumhuriyetin İlanından sonra âşarın kaldırılmasıyla köylünün üzerindeki bir yükün kaldırıldığını ancak bunu telafi etmek için köylünün çift öküzünden vergi alınmaya başlandığını, ayrıca vasıtalı ve vasıtasız vergilerle başka yükler bindirildiğini, çiftçiliğin modernize edilemediğini, iyi cins tohum ve hayvan dağıtılamadığını, yine bu süre içerisinde çiftçinin ihtiyaçlarını pahalıya alıp ürününü ucuza satmaktan kurtarılamadığını anlatmıştır. Tasarı ile çiftçiliğin bir meslek olarak kabulüyle, bu meslekten olmayanların 30

dönümden fazla toprağa sahip olmasının engelleneceğini, böylece 50 dönüm bahçesi olup da hırdavatçılık da yapan birisinin elinden 20 dönüm arazisinin alınacak olmasını eleştiren A. Menderes; orta büyüklükteki bir arazinin bütünlüğünün bozulmaması ve kamulaştırma dışında bırakılması için istenen tam donanımlı tesisler bulunması ve sürekli işletilmesi gibi şartların çok ağır olduğunu izah etmiştir. Ş. R. Hatipoğlu'nun o tarihten yaklaşık 10 yıl önce Parti Grubunda Toprak Kanunu görüşülürken ileri sürdüğü görüşlerle 1945'teki TBMM'nde dile getirdiği görüşlerin çok farklı olduğunu örnekleriyle anlatan A.Menderes, tasarı ile kurulmak istenen Çiftçi Ocaklarının uygulanabilir olmadığını ve toprak mülkiyetinin küçültülmesiyle tarımın sorunlarının çözülmeceğini savunmuş ve sözlerini şöyle sürdürmüştür:

"...Çiftçi ocakları müessesesi ileriye değil, geriye bakan bir zihniyete dayanmaktadır. Çiftçiliği meslek haline koymak fikri de modern (iktisadi hayatın gerektirdiği iş bölümü mefhumu ile izah olunamaz. Bunlar nasyonal sosyalist rejimin iskân ve Toprak Kanunu olan Erhhof Kanunundan hemen aynen iktibas olunmuş düşünce ve hükümlerdir).Tasarıdaki bu hükümler kabul olunsaydı kasabalının ve şehirlinin toprakla ve köyle alâkasını kesmek, ziraati köyde oturanlara hasretmek gibi neticeler doğuracaktı."

Savaş sırasında yaşanan enflasyonla fiyatların beş kat artmış olması nedeniyle kamulaştırılacak arazi kıymetinin savaştan evvelki vergi değeri üzerinden hesaplanmasının da yanlış olduğunu savunan A.Menderes, kamulaştırma ve değer tespiti işlemlerinde itirazların yargı makamlarına değil de Tarım Bakanlığı'nda kurulacak komisyona yapılmasının anayasa ve mülkiyet hakkı ile ilgili kanunlara aykırı olduğunu ifade etmiş, tasarının üçüncü müzakeresinde Hükümet tarafından eklenen maddelerinin düzeltilmek üzere tasarının tekrar Geçici Komisyona havalesini teklif etmiş ve konuşması alkışlarla karşılanmıştır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.111-117).

A. Menderes gibi tasarının Komisyondaki ikinci görüşmeleri tamamlandıktan sonra Başbakan'ın tasarıya eklenmek üzere yaptığı teklifleri millet egemenliği anlayışına ters düştüğü için protesto ederek komisyondan ayrıldığını ifade eden Sabit Sağıroğlu (Erzincan) tasarıyı eleştiren kısa bir konuşma yapmıştır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.117).

Kamu menfaati için özel mülkiyete dokunulacak şeklindeki eleştirilere cevap vererek konuşmasına başlayan Emin Erişirgil (Zonguldak), arazisi kamulaştırılacak arazi sahiplerine kanunun getireceği faydaların anlatılması gerektiğini, dengeli bir servet dağılımıyla ekonomik ve sosyal hayatın güçleneceğini ve toprak mülkiyeti sorunu çözüldükten sonra köylüye kredi, tohum ve tarım makineleri vermenin fayda sağlayacağını savunmuştur (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.117-121).

Toprakların fertlerin mülkü olmaması nedeniyle bakımsız kaldığını ve bundan dolayı ferdin mülkü olmazsa, onun bütünü olan milletin de mülkünün olamayacağını belirterek konuşmasına başlayan Osman Şevki Uludağ (Konya); Toprak Kanunu'nun lehinde olduğunu, işlemek şartıyla eski sahiplerinin elinde geniş toprakların bırakılabileceğini, ancak işlemeyenin elindeki arazilerin kamulaştırılarak dağıtılması gerektiğini ve toprak dağıtılırken nüfus yoğunluğu olan yerlerdeki çiftçilere nüfusun az olduğu yerlerden toprak verilerek dengeli bir iskân siyaseti izlenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu konuşmadan sonra Meclis Başkanı; söz alan 9 milletvekilinin daha bulunduğunu belirterek ertesi gün devam edilmek üzere oturumu kapatmıştır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.121-122).

17 Mayıs 1945 Perşembe günü Şemsettin Günaltay'ın Başkanlığında başlayan TBMM Genel Kurul toplantısında "Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulmasına Dair Kanun Tasarısı"nın geneli üzerindeki görüşmelere devam edilmiştir. Bu kanun tasarısını Anayasa kadar önemli bir husus olarak gördüğünü belirterek konuşmasına başlayan Hıfzı Oğuz Bekata (Ankara), Komisyon raporuna göre kilometre kareye 23 kişi düşen 767.119 kilometre karelik vatan toprakları üzerinde 5000 dönümden büyük mülk sahibi sayısının 418, orta büyüklükteki mülk sahibi sayısının 5764 kişi olduğu ve orta ve büyük mülk sahibi toplam 6182 kişinin elinde 23.600.000 dönüm toprak bulunduğunu ve bu durumda %80'i çiftçilikle geçinen

halkın büyük bir çoğunluğunun ortakçı, yarıcı, ırgat veya hizmetkar olarak boğaz tokluğuna hayatını devam ettirmek zorunda kaldığını anlatmıştır. Tasarıyla getirilmek istenen değişikliklerin Anayasa, Parti Programı ve Medeni Kanun'la koruma altına alınan mülkiyet rejimine aykırı olmadığını ve sadece dağıtım meselesi olduğunu kaydeden H. F. Bekata; gecikmiş olan bu reform kanununun çıkarılmasının faydalı olacağını vurgulamıştır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.124-126).

Ülkenin geleceği için bu tasarının kanunlaşması gerektiğini savunan Hızırrahman Raşit Öymen (Bolu), kamulaştırma ve buna karşı itiraz konularında dikkatli olunmasını ve bu konuda Meclis'in murakabe rolü üstlenmesini, çiftçiyi topraklandırırken aynı zamanda köylere ilköğretimin de girmesi gerektiğini, uzun yıllardır üzerinde yaşadığı ve ekip-biçtiği halde toprağa bir bağı olmayan çiftçilere o toprakların dağıtılmasıyla oraya yerleşme imkânı da verilmiş olacağını vurgulamıştır. Bazı milletvekillerinin eleştirilerinde belirttikleri "tasarının mülkiyet hududu tanımadan kamulaştırmayı getireceği iddialarına katılmadığını ifade eden H. R. Öymen, toprağın Türk çiftçisinin ve Türk gencinin gözünde sadece ekonomik değer değil, tam tersine toprağa ve dolayısıyla vatana sınıksız sarılma olarak değerlendirilmesi gerektiğini kaydetmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.126-128).

Kanun tasarısının tımar sistemine, sağ veya sol ideolojinin bir uygulamasına yönelik bir özenti olmadığını belirterek konuşmasına başlayan Fikret Yüzatlı (Giresun), tasarı ile küçük işletmeye doğru bir yönelme olacağını, bunun için de büyük toprak sahiplerinin mülkiyetindeki arazilerin kamulaştırılarak dağıtılmasının doğru bir hareket olarak görülmesini gerektiğini, bu kanun İskân Kanunu ile birlikte uygulanmazsa eski tımar sistemindeki yağmaya dönüşeceğini ve bunun olmaması için toprak dağıtımının yanında Ziraat Bankası aracılığıyla tohum ve bina dağıtımı ile tam iskânın sağlanacağını anlatmıştır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.128-130).

Topraksız çiftçi bırakmama sözü veren CHP'nin bir milletvekili olarak tasarımı desteklediğini belirterek konuşmasına başlayan Sadi Irmak (Konya), ülkemizde bir milyona yakın çiftçi ailesinin yeterli toprağı bulunmadığını, bu ve benzeri sebeplerle birçok insanın İstanbul'a göç etmekte olduğunu ve bunun da birçok sorunu beraberinde getirdiğini, küçük mülkiyet politikasının tarım araç gereçleriyle desteklenirse başarılı olabileceğini ve devletin bu durumu kurduracağı kooperatiflerle sağlayabileceğini ifade etmiştir. Toprak istimlaki için çıkarılacak tahvillere verilecek %4 faizi eleştiren milletvekillerine karşı çıkan S.Irmak, ülke savunması için önemi nedeniyle Milli Müdafaa Tahvili hariç olmak üzere devletin çıkaracağı tahviller için azami sınırın %4 olması gerektiğini, kanunun başarılı olabilmesi için çiftçilerin teşkilatlandırılmasını ve Ziraat Odalarının aktif hale getirilmesini, çiftçilik yapan birisinin başka işlerle uğraşmasının engellenmesine yönelik görüşlerin doğru olmadığını ve yine kanunun başarısı için iyi bir iç iskân siyasetinin izlenmesi gerektiğini savunmuştur (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.130-131).

Hükümetin çiftçilere toprak dağıtılması politikasını doğru bulmakla birlikte bunun için özel mülkiyetteki toprakların kamulaştırılarak dağıtılacak olmasına karşı çıkan Seyhan Milletvekili General Naci Eldeniz; dağıtıma öncelikle devletin elinde olan ve işletilmeyen arazilerden başlanması ve ayrıca vakıfların elinde olan arazilere müdahale edilmemesi gerektiğini ifade ettikten sonra sözlerini şöyle sürdürmüştür (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.131-132): "... dindarlık kusur değil şereftir. Bununla beraber, ben vakıf işini dindarlık zaviyesinden görmüyorum. Ecdadımızın faydalı işler için tesis ettiği vakıfların perişan hali bize yüz karası gibidir. Allah rızası için vakfa dokunmayalım, vakfi takviye edelim..".

Sabit Sağıroğlu'nun Komisyon görüşmeleri tamamlandıktan sonra Başbakan'ın İktüzüğe aykırı olarak değişiklik eklenmesini ve A.Menderes'in Komisyon kararına şerh düşmesini eleştiren ve ayrıca bu şerhin altına kendisinin de şerhi okumadan imza atmış olmasını hayat boyu çekeceği bir ıstırap olarak nitelendiren Sedat Çumralı (Konya), tasarı ile getirilmek istenen rejimin ve kurulması önerilen Çiftçi Ocaklarının hiçbir ülkenin, ideolojinin (Nazi Almanyası)

taklidi olmadığını, çiftçilere toprak dağıtılmasından sonra borcu ödenmiş olsa bile 25 yıl süreyle o arazinin satılamaması yasağının yerinde olduğunu savunmuştur. Tasarı ile getirilmek istenen kamulaştırmaya dair hükümlerin Anayasa ve Medeni Kanuna aykırı olmadığını ve kamulaştırmadan istisna tutulan orta mülkiyet miktarının (geniş arazili yerlerde 5000, dar arazili yerlerde 2000 dönüm) makul olduğunu kaydeden S. Çumralı; bazı milletvekillerinin çiftçilere dağıtılacak 8 çeşit araziden sadece özel mülkiyette olanları dikkate almalarının doğru olmadığını ve topraksız çiftçinin topraklandırılmasının sosyal bir hastalığın ameliyatla tedavisine benzetilebileceğini ifade etmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.132-135).

Mardin Milletvekili Rıza Erten'in tasarı lehindeki ve Eskişehir Milletvekili Emin Sazak'ın tasarı aleyhindeki kısa konuşmalarından sonra Rıza Erten tasarının tamamı görüşmelerin yeterliliği ve maddelerine geçilmesi hakkındaki önergesi oylanmış ve kabul edilmemiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.135-137).

Konuşmasının başında Atatürk'ün ve İsmet Paşa'nın köylü ve köylüye toprak dağıtılması yönündeki sözlerinden örnekler vererek başlayan Alâeddin Tiridoğlu; CHP Parti Programınının 35. maddesini (Her Türk çiftçisini kâfi derecede toprak sahibi etmek Partimizin güttüğü ana gayelerden biridir. Topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için hususî istimplak kanunları çıkarmak lâzımdır) okumuştur (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.137-140).

Hüsamettin Tuğaç (Ağrı), Selâhattin Batu (Çanakkale), Dr. Rebi Barkın (Zonguldak), Dr. Ali Süha Delilbaşı (Kütahya)'nın tasarının lehinde kısa konuşmalar yapmışlardır (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.140-145).

Kanun tasarısını bir devrim olarak niteleyen Şükrü Sökmensüer (Erzincan); tasarıyla çiftçinin toprak sahibi yapılması, bu amaçla toprağın kamulaştırılması, kamulaştırma bedelinin ve bu bedelin ödeme şeklinin düzenlenmekte olduğunu belirtmiş ve bu hususlarda da demokratik ilkelere, Anayasa ve kanunlara bir aykırılık bulunmadığını ifade etmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.145-147).

Tasarının lehinde konuşan bazı milletvekilleri gibi vicdanının emrettiği fikrini ifade etmek için söz aldığını belirterek konuşmasına başlayan Dr. Muzaffer Canbolat (Gaziantep), eleştirilen 17. maddenin ülkede mülkiyet konusunda bir güvensizlik doğurmayacağını, yıllardır o toprağı ekip biçenlere o arazilerin dağıtılmasından daha doğal bir sistemin düşünülmemeyeceğini, kanunun Atatürk'ün ve İsmet Paşa'nın da bir arzusu olduğunu savunmuş ve Tarım Bakanı'nın daha önceki görüşlerini değiştirmesini, şartlara göre olgunlaşmak olarak nitelendirmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.147-148).

Cumhuriyet Hükümetlerinin kısıtlı bütçelerle çiftçiler/köylüler için çok önemli işler (Köy enstitüleri, kredi, destek vs.) yaptığını, ancak toprak dağıtımında geç kalındığını ifade eden Recep Peker (Kütahya); A.Menderes'in "tasarının Nasyonal Sosyalizmden ilham alınarak hazırlandığı" iddialarını insafsızlık olarak nitelendirmiş ve tasarının ülkemiz şartlarının ve milli gayretin bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. Kanun tasarısı üzerinde TBMM'nde yaşanan tartışmaları bir sınıf mücadelesi olarak değerlendiren gazetecilerin basın hürriyetini kötüye kullandıklarını ve ülkeye zarar verdiklerini savunan R.Peker, Mecliste konuşma yapanların kendi görüşlerinin aksini savunanların da kendi vicdanlarının sesi olarak konuşma yaptığını kabul etmesi gerektiğini, tasarının yeterli toprağı olmayan bir milyon çiftçi ailesine (yaklaşık 5.000.000 kişiyi) toprak verilmesini sağlayacağını ve çiftçilerin diğer ihtiyaçlarının (tarım makineleri, tohum, çift hayvanı, kredi) karşılanmasıyla ülke ekonomisinin güçleneceğini ifade etmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.149-153).

Meclisteki bu tartışmalar ve sataşmalar devam ederken bir taraftan da basında bu tartışmalar farklı bir boyut kazanmıştır. Milletvekilleri arasında toprak sahibi olanlar ve olmayanlar şeklinde sınıfsal farklılıkların ortaya çıktığı şeklindeki yorumlar milletvekillerini rahatsız etmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.154).

Tartışmalar sürerken tasarının görüşüldüğü Geçici Komisyon Sözcüsü Cafer Tüzel (Kayseri) söz alarak bazı konuları açıklığa kavuşturmak istemiştir. Tasarının orta işletmeleri ortadan kaldırıp kaldırmadığı, kamulaştırma karşılığının değer paha olması ve tahville ödenmesinin Anayasaya aykırı olup olmadığı ve Komisyon müzakerelerinin tamamlanmasından sonra Hükümetin teklifi üzerine 17. maddeyi tekrar görüşmesinin İçtüzük ihlali olup olmadığı konularında tartışmaların toplandığını belirten C.Tüzel, bu konulara açıklık getirmeye çalışmıştır. Tasarıyla toprak mülkiyetinin dört kategoriye ayrıldığını, kamulaştırmaya konu olacak arazilerin 5.000 dönümden büyük toprak parçaları olduğu ve bu miktarın altındaki arazilerin sahiplerine bırakıldığını kaydeden C.Tüzel, Tarım Bakanlığı'nın takdiri ile arazi darlığı olan yerlerde bu miktarın 2.000 dönüm olduğu, eğer toprak üzerinde yerleşmiş yarıcı ve ortakçılar tarafından işleniyorsa ve daha yakınında bu çiftçilere yetecek devlete ait veya kamulaştırılacak arazi yoksa 500 dönüme kadar kamulaştırılabileceğinin kararlaştırıldığını anlatmıştır. Bir iç iskân politikası uygulanmadığı takdirde topraksız çiftçilerin topraklandırılması hedefine ulaşılmasının mümkün olmadığını vurgulayan C.Tüzel, 17. maddenin orta işletmeleri ortadan kaldırmadığını, 15. ve 16. maddelerle bunun sağlandığını, ancak insanların çalıştığı arazilerin yakınında dağıtılacak arazi bulunmadığı takdirde orta işletmelerdeki arazilerin de kamulaştırılabileceğinin benimsendiğini ifade etmiştir. Anayasanın 74. maddesine göre kamu yararı gerektirmedikçe ve değeri peşin ödenmedikçe kimsenin mülkünün kamulaştırılamayacağını, dolayısıyla da birinin topraklandırılması için diğerinin toprağının kamulaştırılamayacağını anlatan C. Tüzel, 1937 Anayasa değişikliği ile topraksız çiftçilere topraklandırabilmek için Hükümete yetki verdiğini ve yine istisnai bir durum olarak topraklandırma amacıyla yapılacak kamulaştırma karşılığının ödenme şeklinin özel bir kanunla düzenlenmesinin yolunu açtığını vurgulamıştır. Komisyonun, devlete karşı mükellefiyeti ifade ederken belirtilen kıymetin o mülkün değer pahası olduğunu kabul ettiğini, bunun yanında değer pahanın günün değişen şartlarına göre hareket edilerek değer belirleneceğini (5.000 dönümden fazla araziler için vergi değeri, 2.000-5.000 dönüm arası araziler için vergi değerinin iki misli, 2.000 dönümün altındaki araziler için vergi değerinin üç misli) ve böylece mülk sahibinin hak kaybına neden olunmayacağını anlatan C.Tüzel; Komisyonun kamulaştırma karşılığının vergi değeri olmasında ve tahvil ile ödenmesinde Anayasaya aykırılık görmediğini vurgulamıştır. 17. maddenin Hükümetin teklifiyle üçüncü kez görüşülmesiyle ilgili olarak İçtüzükte bunu engelleyen açık bir hüküm olmadığını savunan C.Tüzel, Komisyonun tasarımı en iyi şekilde Genel Kurul'a gelmesi için bu maddeyi üçüncü kez görüştüğünü ifade etmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.155-158).

Kanun tasarısının tümü üzerinde söz isteyenlerin konuşmalarının tamamlanmasından sonra Halil Mentеше (İzmir) ve Ali Münif Yeğena (Seyhan) tasarının Geçici Komisyona geri gönderilmesi yönündeki önerileri kabul edilmemiştir. Bundan sonra tasarının maddelerine geçilmesini oylamaya sunmuş ve kabul edilmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.158-160).

"Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun" tasarısının maddelerinin görüşülmesine 18 Mayıs 1945 tarihinde başlanmıştır. Yine tartışmalarla geçen toplantılarla maddelerin görüşülmesi 11 Haziran 1945 tarihine kadar devam etmiştir. Beklenildiği üzere en çok tartışma 4 Haziran 1945 tarihinde görüşülen tasarının 17. maddesi üzerinde yaşanmıştır. Tartışmalardan sonra Alâettin Tiritoglu, Saffet Arıkan ve 319 milletvekilinin imzası ile verilen değişiklik önergesi kabul edilmiştir².

²TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, 1945, s.162-193; TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVIII, s.4-48, 51-111. Kanununun 17. maddesinin yeni hali şöyledir: "Topraksız veya az topraklı olan toprakçılar, kiracılar veya tarım işçileri tarafından işlenmekte bulunan arazi, o bölgede (39)uncu madde gereğince dağıtmağa esas tutulan miktarın kendi seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak şartıyla, yukarıda yazılı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak olan arazi elli dönümden aşağı olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15 ve 16'ncı maddelerin hükümleri işlemez. Geçici mevsim işçileri hakkında bu hüküm uygulanmaz. İşçinin geçici mevsim işçisi olup olmadığını Tarım Bakanlığı belli eder." TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVIII, s.108-109.

Tasarının diğer maddeleri TBMM'nin 5 Haziran 1945 tarihinde yapılan toplantısında kanun tasarısının birinci görüşmesi tamamlanmış ve maddeleri teker teker oylanarak kabul edilmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVIII, s. 115-160). Tasarının ikinci görüşmesi Meclis'in 11 Haziran 1945 tarihinde yapılan toplantısında yapılmıştır. Bu görüşmede kanunun tasarısının başlığı "**Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı**" iken "**Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu**" şekline dönüştürülmüş ve bazı maddeler üzerinde de kısmî tartışmalar yaşanmış ve değişiklik önerileri verilmişse de tasarının maddeleri birinci görüşmede kabul edilen şekli değiştirilmeden aynen kabul edilmiştir. Kanunun tümü açık oylamaya sunulmuş ve Afyonkarahisar ilinden başlanarak isimleri okunan milletvekilleri oylarını kullanmışlardır. Yapılan tasnif sonrasında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 345 kabul oyu ile TBMM tarafından kabul edilmiştir. TBMM'nde bulunan toplam 455 milletvekilinden 104 milletvekili oylamaya katılmamış ve 6 milletvekili de boş oy kullanmıştır³.

Kanunun kabulünden sonra teşekkür konuşması için söz alan Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu; bu kanunu o zamana kadar kabul edilen mühim inkılâp kanunlarından birisi olarak nitelendirmiş ve Cumhuriyetin kuruluşundan beri devam eden çok önemli bir davanın çözülmüş olduğunu belirtmiştir. Tasarının hazırlanması ve görüşülmesi aşamalarında katkı sağlayanlara teşekkürlerini ifade eden Ş. R. Hatipoğlu, kanunun uygulanmasıyla birlikte Türk Milletinin gelişmesi noktasında etkisini göstereceğini kaydetmiş ve Bakanlığının bu kanunu en iyi bir şekilde uygulamaya çalışacağını ifade etmiştir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabulünden sonra Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar ve arkadaşlarınca "*Toprak Kanununun kabulü dolayısıyla, Atatürk'ün yüce adının saygı ile anılmasına, Yüce Şef İnönü'ye Büyük Millet Meclisinin saygılarının sunulmasına ve Saraçoğlu Hükümetinin kutlanmasıyla kendilerine başarılar temennisine dair*" verilen önerge görüşülmüş ve kabul edilmiştir (TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVIII, s. 230-231).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısında yer alan "Çiftçi Ocakları" kurulması önerisi TBMM'nde kabul görmemiş ve tasarıdan çıkarılmıştır. Bu tasarı CHP içerisinde uzun süredir pasif bir şekilde sürmekte olan sessiz muhalefetin güçlenmesine ve aktif hale gelmesine yardımcı olmuştur. Metin Toker'in deyiimiyle "Meclis içindeki muhalefetin ilk defa elle tutulur şekilde örgütlenmesinin fırsatını vermiştir" (Koçak, 2010, s. 270-284).

Bu grup içerisinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü 12 Haziran 1945 tarihinde "Dörtlü Takrir" olarak bilinen ve "Parti Tüzüğü ve Bazı Kanunlarda Tadilat"ı içeren önerileri CHP Parti Grubu'nda reddedilmiştir. C. Bayar sessizliğine karşın A.Menderes ve F.Köprülü basın yoluyla eleştirilere devam etmişlerdir. Bu iki isim CHP Grup toplantısının 21 Eylül 1945 tarihli toplantısında partinin faaliyetlerine aykırı görüldüğü gerekçesiyle ihraç edilmişlerdi. Bu ihraç kararını eleştiren R. Koraltan da 27 Kasım 1945'te aynı akıbete uğramış ve partiden ihraç edilmiştir. Bu üç isim daha sonra tepki olarak partiden ve milletvekilliğinden istifa eden C. Bayar ile birleşip yeni bir parti kurma hazırlıklarına girişeceklerdir (Tunaya, 1995, s.647-649; Cemil Koçak, 2010, s. 690-763). Böylece Demokrat Parti'nin kuruluşuna giden süreç de başlamış oluyordu.

4.4. Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Hükümleri ve Yapılan Değişiklikler

4753 Sayılı kanun olarak TBMM'nin 11 Haziran 1945 tarihli toplantısında kabul edilen ve Cumhurbaşkanı'nın onayından sonra 15 Haziran 1945 tarihli ve 6032 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe gire "**Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu**"nun içerdiği hükümlerden bazıları özetle şu şekildedir (Resmi Gazete, Sayı: 6032 (15 Haziran 1945), s. 8893-8897):

³TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVIII, s. 218-230. , 232-235. İsmet Paşa Cumhurbaşkanı, R.Camitez Meclis Başkan Vekili, N.E.Sümer, S.Konuk, H.Saka, H.Â.Yücel ve S.H.Ürgüplü Bakan (lık görevlerinin gerektirdiği işlerden dolayı), A.Çetinkaya, F.R.Atay, R.Bele, A.Ş.Esmer, S.Cimcoz, İ.H.Sevük vs. izinli oldukları ve G.B.Göker, F.O.Menteşeoğlu, H.N.Boztepe ve S.Korkmaz hasta oldukları için oylamaya katılmamışlardır. Bunlar dışında özellikle de kanunun görüşülmesi sırasında eleştirileriyle gündeme gelen ve/veya eleştirileri olmasa da oylamaya katılmayan milletvekilleri arasında şu isimler dikkati çekmektedir: A.Menderes, E.Sazak, N.Küçüka, A.M.Yeğena, T.Sökmen, S.Orgeevren, H.C.Yalçın, K.Karabekir, H.Menteşe, F.Balkan, M.Ş.Esendal, R.Peker, F.Köprülü, F.F.Düşünsel, C.Bayar, D.Arkoğlu, C.Oral, N.Sadak. Bkz: TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVIII, s. 232-235.

Madde 1: Bu kanunun güttüğü amaçlar:

- Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçileri veya çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ölçüde araziye sahip kılmak,
- Kendilerine arazi verilenlerle yeterli arazisi bulunup üretim araçları yeterli olmayan çiftçilerden muhtaç olanlara kuruluş, araç gereç ve canlı/cansız demirbaş desteği vermek,
- Yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamak.

Madde 2: Arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yollarıyla bitki, hayvan ve hayvan ürünleri elde edilmesine "**çiftçilik**", bu işleri devamlı yapanlara da "**çiftçi**" denir.

Madde 3: Çiftçiler tarım kuruluşunun bulunduğu yerlerde Tüzükte gösterilecek usullere göre kayıtlarını yaptırmak ve çiftçilikten vazgeçtiklerinde sildirmek zorundadırlar. Bunları yapmayanlar bu kanunla çiftçilere tanınan haklardan yararlanamazlar.

Madde 4: Bu kanunla yazılı araziden maksat ormandan başka olan **kültür arazisi**, çiftçilikte kullanılabilen arazidir. Çeşitleri; tarla, bağ, bahçe, ağaçlık, çayır ve mer'adır.

Madde 5: Bu kanunun uygulamasında **1.000** metrekarelik dönüm kullanılır.

Madde 6: Arazi mülkleri yüzölçümü bakımından küçük, orta ve büyük olarak üçe ayrılır.

- Küçük arazi mülkü**; büyüklüğü **500** dönüme kadar olan arazidir.
- Orta arazi mülkü**; büyüklüğü **501** dönümden **5000** dönüme kadar olan arazidir.
- Büyük arazi mülkü**; büyüklüğü **5000** dönümden fazla olan arazidir.

Arazinin boylara ayrılışında, nerede olursa olsun bir kişiye ait bütün arazinin tutarı hesaplanır. Şüyu'lu arazide her hisseye düşen tutar ayrı ayrı hesaplanır.

Madde 7: Bu kanunla **arazi işlenmesinden** maksat türlü kültür arazisinin boş bırakılmayıp yerel şartlara göre ekim, dikim ve bakımla iktisadi açıdan değerlendirilmesidir. Mazeretsiz olarak **üç yıl** ekim, dikim, bakım yapılmayan arazi işlenmiyor demektir. Arazinin işlenip işlenmediğini Tarım Bakanlığı belli eder, bu karara karşı arazi sahibinin itiraz ve başvuru hakkı saklıdır.

Madde 8: Bu kanuna göre çiftçilere dağıtılacak araziler;

- Devletin hüküm ve tasarrufu veya özel mülkiyeti altında olup kamu işlerinde kullanılmayan arazi,
- Bir veya birkaç köy, kasaba veya şehrin orta malı olan arazinin ihtiyaçtan fazla olduğu Tarım Bakanlığı'nca belirtilen parçası,
- Sahibi bulunmayan arazi,
- Devletçe kurutulan sahipsiz bataklıklardan kazanılacak arazi,
- Göllerin kurumması ve nehirlerin doldurmasıyla elde edilecek arazi,
- Bu kanun hükümlerine göre kamulaştırılacak arazi.

Madde 11: Bu kanunun 62 maddesine göre kamulaştırma ve dağıtma işleri yerel gazete ve Resmi Gazete ile ilan edilir.

Madde 14: Arazisi olmayan veya yetmeyen çiftçilere (tarım işçileri dahil) dağıtılmak üzere aşağıda yazılı arazi, üzerindeki zirai işletme ile ilgili yapı ve tesisleriyle birlikte Tarım Bakanlığınca kamulaştırılır.

- Vakıflar Genel Müdürlüğü veya mütevelliler tarafından tasarruf edilmekte olan bütün vakıf arazilerinin tamamı,
- Özel idare ve belediyelere ait olup da kamu hizmetinde kullanılmayan arazi,
- Gerçek kişilerle özel hukuk tüzel kişilerine ait araziden 5000 dönümü geçen parçaları,
- Bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra işlenilmeyen arazi,
- Bu kanun hükümlerine göre kamulaştırmaya bağlı araziden bölünmek suretiyle **1944 yılı Ekim** ayından sonra iktisap edilen ve yeni sahipleri tarafından doğrudan doğruya işletilmeyen arazinin tamamı

-Miras yoluyla elde edilen arazi bu hükmün dışındadır.

-Kamulaştırılan arazi üzerindeki yapı ve tesislerden kahve, han, dükkan, değirmen ve fabrika gibi ziraatla ilgili olmayanlar ile bağ ve bahçeler kamulaştırma dışında bırakılır.

Madde 15: Bu kanunun yayımlandığı tarihten itibaren her bölgede (her il bir bölgedir) 8. maddede yazılı arazi ile 14. madde gereğince kamulaştırılabilecek arazinin toprak dağıtılacaklara yeterli olup olmadığı Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenerek, geniş ve dar topraklı bölgeler ilan edilir.

Geniş ve dar bölge belirlenirken 34. madde a, b, c bentlerinde yazılı o yerde oturan çiftçilerle tarım işçileri esas alınır. İncelemeler tamamlandıkça yapılacak ilandan sonra kamulaştırma ve dağıtma işlerine başlanabilir.

Madde 16: Geniş topraklı bölgelerde gerçek kişilerle özel tüzel kişilerine ait arazi kamulaştırmalarında 14. maddenin (c) bendi uygulanarak **5.000** dönümden fazlası kamulaştırılır.

Dar topraklı bölgelerde orta arazinin **2.000** dönümden fazlası kamulaştırılabilir. Yerel imkan ve şartlara göre gerekli tesis ve donatımı bulunan ve sahibi tarafından düzenli işletilen orta arazi bu hükmün dışındadır.

Madde 17: Topraksız veya az topraklı olan ortakçılar ve kiracılar veya tarım işçileri tarafından işletilmekte olan arazi, o bölgede 39. madde gereğince dağıtmaya esas tutulan miktarın kendi seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak şartıyla yukarıda yazılı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak arazi **50 dönümden** az olamaz. Bu madde hükmünün uygulanmasında 15. ve 16. madde hükümleri uygulanmaz. Geçici mevsimlik işçiler hakkında bu madde uygulanmaz.

Madde 18: Kamulaştırılacak büyük ve orta arazide, kamulaştırma dışında kalacak parçaları kültür çeşitlerini içine alacak şekilde ve mümkünse semt bakımından toplu bir halde **Tarım Bakanlığı seçer**.

Madde 19: Bu kanuna göre kamulaştırma gereğini takdir etmek ve kamulaştırma kararını vermek Tarım Bakanlığı'na aittir.

Madde 20: Tarım Bakanlığınca kamulaştırılmasına karar verilen arazi ve tesisler hakkında ayrıntılı kroki ve tutanaklar Valiliklere ve sahibine tebliğ edilir, herkesin görebileceği şekilde gazeteler ve duvar ilanları ile duyurulur.

Madde 21: Kamulaştırılacak arazinin;

a) **5.000** dönümden fazla kısmında 1833 Sayılı Arazi Vergisi Kanunu ve 2901 Sayılı Arazi Tahriri Kanunu gereğince takdir edilip **1944 yılı Arazi Vergisine matrah olan değer**,

b) **5.000** dönümden aşağı olan arazide **aynı değer 2 katı**,

c) **2.000** dönümden aşağı arazide **aynı değer 3 katı** kamulaştırma karşılığı esas olur.

Herhangi bir sebeple vergi matrahı belli olmayan arazilere Arazi Vergisi Kanunu'na yetkilendirilen komisyonlar tarafında emsallere göre değer biçilir.

Madde 23: Kamulaştırılacak arazi üzerinde bulunan tesislere komisyonlarca değer takdiri yapılır.

Madde 25: Kamulaştırmayla ilgili itirazlar tebliğ tarihinden itibaren Tarım Bakanlığı'na yapılabilecektir. Bakanlık itirazı haklı bulmazsa kamulaştırma işleminin tamamlanmasına kadar verir. Bu kararın yerine getirilmesi yargı makamlarında geri bırakılmaz.

Madde 26: 25. Maddeye göre itiraz haklı görülmemişse kamulaştırma ile ilgili işlemlere karşı genel hükümler dairesinde **dava açılabilir**.

Madde 27: Bu kanunun uygulanmasıyla ilgili olarak Sulh ve Asliye Hukuk Mahkemeleri yetkilerini kullanabilecek **Gezici Asliye Mahkemesi** kurulabilir.

Madde 28: 21, 22, 23. maddelerle ilgili her türlü itiraz ve davalar kamulaştırmayı, tescili ve dağıtmayı durdurmaz, durdurma için karar verilemez. 25. madde hükümleri hariçtir.

Madde 29: **Haksız kamulaştırıldığı** anlaşılan arazi henüz dağıtılmamışsa sahibine iade edilir, dağıtılmışsa parası iade edilir.

Madde 32: **Kamulaştırma karşılığı** sahibine ve sahibi almaktan kaçındığı veya bulunmadığı durumda bedeli Ziraat Bankası'na yatırılır ve arazi Hazine adına tescil edilir.

Madde 33: Kamulaştırma işlerinin başladığı duyurulmasından itibaren **3 ay** geçtikten sonra başlayıp en geç **5 yıl** içinde tamamlanır.

Madde 34: Bu kanuna göre arazi aile reislerine verilir ve aşağıdaki **sıra** gözetilir:

a) Hiç arazisi olmayıp başkalarının arazisinde ortakçılık, kiracılık yapanlar,

b) Arazisi yetmeyen çiftçiler,

c) Hiç arazisi olmayıp yerleşmiş bulunduğu yerde öteden beri tarım işçiliğiyle geçinenler,

d) Göçebeler, göçmenler ve göçürülenlerden çiftçi olanlar,

e) 59. madde hükmüne göre miras ortaklığından ayrılanlar,

f) Tarım ve Veteriner okullarını veya Tarım Bakanlığınca tanınmış tarım kurslarını bitirenlerden arazisi olmayan veya yetmeyenler,

g) Evvelce çiftçi olmadıkları halde arazi edindiği takdirde çiftçilik yapacaklarına Tarım Bakanlığınca kanaat getirilenler.

Bu madde kapsamına girenlerden bağımsız bir tesis kuracak durumda olanlara (aile sahibi olmasalar da) arazi verilir.

Madde 35: Arazi verilmesinde 34. maddenin her bendi için aşağıdaki **sıra** gözetilir;

a) Çocuk sahibi olanlar,

- b) Evi ve yeter miktarda üretim araçları bulunanlar,
- c) Evi olup yeter miktarda üretim araçları bulunmayanlar,
- d) Yeter üretim aracı olup da evi olmayanlar.

Madde 36: Arazi verileceklerin Türk olmaları, medeni haklarını kullanma ehliyetine sahip olmaları, çiftçi olmaları, çiftçilik yapmayı yükümlenmeleri ve verilecek **araziyi kendileri işletmeleri zorunludur.**

Madde 38: Arazi isteyenler; kimliklerini ve medeni durumlarını, arazileri olup olmadığını, varsa çeşitlerini ve yüzölçümlerini, arazi üzerindeki tesis ve tarım araç-gereçlerini, arazi istedikleri yeri gösteren o yerin ihtiyar heyetlerinden alacakları tasdikli beyan kağıdı vermek zorundadırlar.

Madde 39: Hiç arazisi olmayanlara, bölgelere ve tarım çeşitlerine göre bir çiftçi ailesinin geçinmesine yetecek genişlik, verim ve çeşitte küçük arazi verilir. Toprağı yetmeyenlerin arazileri o bölge için belirlenen yeter miktara çıkarılır. Mümkünse verilecek arazinin toplamı gözetilir.

Madde 41: Arazi isteyen kişiye, oturduğu yerde verilecek arazi kalmadığı takdirde aynı bölge içinde başka bir yerde, bölge içinde de bulunmazsa alışıktığı iklim şartlarına uyan başka bir bölgede arazi verilir.

Madde 42: Arazi ve üzerindeki yapı ve tesisler bedel karşılığında **BORÇLANDIRMA** yoluyla verilir.

Madde 45: Kamulaştırma bedeli eşit taksitlerle ve kamulaştırmayı takip eden yıldan başlayarak **20** (yirmi) yılda ödenecek "Toprak Tahvilleri" adlı Hazine tahvilleriyle ödenir. Her taksitte senelik **%4** faiz yürütülür. Her yılın kupon vadesi **30 Eylül**'dür. Toprak tahvillerinin en küçük kupürü **100** liradır. Kamulaştırma bedelinin 100 liradan aşağı küsuratı ve **1.000** liralık kısmı kamulaştırmayı takip eden yıl içinde para olarak ödenir. (Anayasadaki kamulaştırma bedeli peşin ödenir ilkesi bu kanunda gözetilmemektedir).

Madde 46: Dağıtılacak arazi, yapı ve tesislerin karşılığı Maliye ve Tarım Bakanlıklarınca belirlenecek esaslara göre borçlandırmayı takip eden **6. yılın Ocak** ayından başlamak ve **20** yılda eşit taksitte ve faizsiz olarak T.C.Ziraat Bankası adına senet karşılığında ödenir.

Madde 47: Arazi verilecekler kuracakları yapı ve tesisler için T.Z.Bankası tarafından **25** yıla kadar vadeli kredi verilir.

Madde 49: Küçük arazide işletme kuracaklara yetecek ölçüde canlı ve cansız demirbaş ve üretim araç gereci Türkiye Zirai Donatım Kurumu'na tedarik edilir ve karşılığı taksitle ödenmek üzere verilir.

Madde 50: Bu kanuna göre toprak verilenlere Tarım Bakanlığı'nca tohum, fidan ve hayvan dağıtılır.

Madde 56: Bu kanunla verilen arazi ortakçılıkla işletilemez, kiraya verilemez, askerlik veya uzun hastalık sebebiyle Tarım Bakanlığı'nın onayı ile kiraya verilebilir.

Madde 57: Bu kanunla verilen arazi sahibi tarafından işletilmez, terk edilir veya özürsüz olarak kiraya verilirse geri alınır.

Madde 58: Verilen arazi, yapı ve tesisler borçları daha önceden ödenmiş olsa bile borçlanma tarihinden itibaren **25 geçmedikçe satılamaz**, devredilemez.

Madde 59: Arazi, yapı ve tesisler verilen kişinin ölümü halinde mirasçıları tarafından iştirak halinde (tek parça olarak birlikte) işletirler.

Madde 60: Verilecek arazinin yeri, miktarı ve demirbaş çeşitleri ile sayısının belirlenmesinde Tarım Bakanlığı'nın takdir hakkı vardır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 1945 yılında çıkmış olmakla birlikte CHP içinden önce pasif daha sonra da aktif olarak yürütülen muhalefetle karşılaşmıştır. Kanunun uygulanmasında yaşanan zorluklar ve çok partili hayatın getirdiği ortamın sonucu olarak CHP oy kaybetmeye başlayınca 1946 yılından itibaren yumuşama politikaları izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun tepki çeken bazı maddelerinde değişikliklere gidilmiştir.

İlk önemli değişiklik 22 Mart 1950 tarihinde TBMM'nde kabul edilen 5618 Sayılı "**Çiftçiyi Topraklandırma Hakkındaki 4753 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bazı Maddeler ve Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Kanun**" başlığını taşıyan kanunla yapılmıştır. Kanunun 23 maddesi değiştirilmiş ve bazı geçici

maddeler eklenmiştir. Başlıca önemli değişiklikler şunlardır (Resmi Gazete, Sayı: 7467 (27 Mart 1950), s. 18166-18169):

- Kanunun 2. maddesine; kendisinin ve ailesinin arazisi olmayıp en az üç yıl bir yerde kiracı ve ortakçı olarak çalışan kişi "tarım işçisi" olarak tanımlanmıştır.
- 14. maddede kamulaştırılmayacak arazilere; zeytinlik, palamutluklarla okaliptüs ve kavaklık ekili ağaçlıklar eklenmiştir.
- 15. madde değişikliği ile her il yerine her ilçenin bir bölge olarak kabulü hükmü getirilmiştir. Üzerinde tartışmalar olan
- 16. maddenin 1945'te kabul edilen ilk halinde; orta arazinin 2.000 dönümden fazlası kamulaştırılırken, 1950 değişikliğinde "sahibi tarafından işletilmeyen" ifadesi getirilerek kamulaştırma şartı bağlanmıştır.
- Kamulaştırılacak orta ve büyük araziden sahibine kalacak kısmın yeri belirleme yetkisi Tarım Bakanlığı'na ait iken 1950 değişikliğinde bu hak yer sahibine verilmiştir.
- Çok önemli değişikliğin yapıldığı 21. maddenin yeni halinde kamulaştırılacak arazinin büyüklüğü ne olursa olsun 1944 yılı Arazi Vergisi matrahının 4 (dört) katı kamulaştırma bedeli olarak belirlenmiştir.
- 34. maddede sayılan arazi verileceklerin sıralanışı değiştirilmiş; Tarım ve Veteriner Fakülteleri, okulları ve Bakanlıkça tanınan kursları bitirenler 3. sıraya, tarım işçiliği yapanlar 4. sıraya, aile dışında kalmayı tercih eden bekarlar 5. sıraya, göçebeler, göçmenler ve göçürülenler 6. sıraya, 59. madde hükmüne göre miras ortaklığından ayrılanlar 7. sıraya alınmıştır.
- 45. maddede kamulaştırma karşılığı miktardan ertesi yıl nakden ödenecek miktar 1.000 liradan 3.000 liraya çıkarılmış ve yılın ilk üç ayında ödenmesi hükmü getirilmiştir.
- Yeni eklenen Ek 2. madde ile devletin örnek köyler kurmasının önü açılmıştır.
- Ek Madde 9 ile Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun en çok tartışılan ve itiraz edilen meşhur 17 Maddesi yürürlükten kaldırılmıştır.

27 Mayıs 1955 tarihinde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nda değişikliğe gidilerek; topraksız veya yeterli miktarda toprağı bulunmayanlardan isteyenlere uygun bulunacak yerlerde toprak verilmesi kararlaştırılmıştır. Yine toprak verilenlerden kanuna göre geri alınanlara toprak verilmemesi yönündeki yasak kaldırılmıştır (Resmi Gazete, Sayı: 9013 (27 Mayıs 1955), s. 11933).

4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nda CHP iktidarı döneminde 1950 yılında ve Demokrat Parti iktidarı döneminde 1955 yılında iki kez önemli değişikliklere gidilmiş ve 25 Haziran 1973 tarihinde kabul edilen 1757 Sayılı "**Toprak ve Tarım Reformu Kanunu**" ile yürürlükten kaldırılmıştır (Resmi Gazete, Sayı: 14599 (19 Temmuz 1973), s. 1-25).

4.5. Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun Uygulamaya Geçirilmesi ve Sonuçları

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun hayata geçirilmesine yönelik ilk adım 6 Temmuz 1945 tarihinde kabul edilen kanunla görevi "4753 sayılı kanunun gerektirdiği işler ile çiftçiyi topraklandırmaya ilişkin başka bütün işleri yapmak" olan Toprak İşleri Genel Müdürlüğü'nün kurulması olmuştur (Resmi Gazete, Sayı: 6054 (11 Temmuz 1945), s. 9042-9044).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra uygulamanın nasıl yapılacağına dair ayrıntıları belirlemek üzere bu kanunun 63. maddesinin gereği olarak hazırlanan Tüzük, Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanmış ve 4 Haziran 1947 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur (Resmi Gazete, Sayı: 6623 (4 Haziran 1947), s. 12397-12404; İnan, 2005, s. 45-57).

Toprak İşleri Genel Müdürlüğü, yayımlanan tüzük doğrultusunda Toprak Komisyonları kurmuş ve ilk olarak 6 ilçede (Eskişehir merkez, Tire, Denizli merkez, Sarayköy, Antalya merkez, Serik) uygulamaya geçilmiştir. Genel Müdürlük, ayrıca hazırlanan 20 yıllık program çerçevesinde 250.000 aileye toprak dağıtılmasını planlamışsa da toprak dağıtılacak aile sayısının 1 milyon olduğu düşünülürse bu programın hedeflerin gerisinde kaldığı görülecektir (Tekeli, İlkin, 2014, s. 178-180).

1945-1973 yılları arasında yürürlükte kalan 4753 Sayılı Çiftçinin Topraklandırılması Kanunu 1945 yılında çıkarılmış ise de yaklaşık iki yıllık hazırlık döneminden sonra 1947 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Bu kanuna göre çiftçiye toprak dağıtılması uygulaması; 27 Mayıs Darbesi'nden sonra 1961-1966 ve 1971-1972 yılları arasında iki defa durdurulmuştur. 1947-1972 yılları arasında bu kanuna dayalı olarak, çiftçilere dağıtılmak üzere Hazine adına tescil edilen (mülkiyeti zaten devlete ait arazi) arazi miktarı 24.919.367 dönümdür. Bunun yanında vakıflardan, özel idare ve belediyeler ile gerçek kişilere (şahıslara) ait arazilerden kamulaştırma yöntemiyle arazi satın alınmıştır. Bu çerçevede Ankara, Antalya, Çanakkale, Çorum, Denizli, Elazığ, Eskişehir İstanbul, İzmir, Malatya, Sakarya, Tekirdağ, Urfa ve Van illerinde kamulaştırma işlemi gerçekleştirilmiştir. Neticede; 54.252 dönümü şahıslardan, 80.862 dönümü vakıflardan, 18.475 dönümü özel idare ve belediyelerden olmak üzere toplamda 153.588 dönüm arazi çiftçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılmıştır. Hazineye ait arazilerden ve kamulaştırılan arazilerden 1947-1972 yılları arasında 22.313.646 dönüm arazi yerli halka dağıtılmıştır. Çiftçilere dağıtılan bu arazi miktarı belirtilen dönemde 295.675.465 dönüm olan ekili dikili arazinin toplam miktarı ile kıyaslandığında %7,5 gibi düşük bir oran ortaya çıkmaktadır ki, bu sonuç çiftçinin topraklandırılması uygulamasında istenilen neticeye ulaşamadığını göstermektedir. Türkiye'nin hemen hemen bütün illerinde uygulanan çiftçiyi topraklandırma uygulaması çerçevesinde 432.117 aileye dağıtılan bu arazi karşılığı olarak çiftçiler 315.141.983 lira borçlandırılmıştır. Aile başına ortalama 51,64 dönüm arazi dağıtılmış ve ortalama 730,57 lira olmak üzere dönüm başına 14,15 lira borçlanılmıştır (Taraklı, 1976, s. 105-111, 118, 126, 274, 277).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun kabulü tek parti olan CHP içinde muhalefetle karşılanmış, "Dörtlülük Takrir"le başlayan süreç DP'nin kurulması ile sonuçlanmıştır. Kanunun uygulanışının çok partili hayata geçildiği döneme rastlaması da yapılacak çalışmalar açısından olumsuz bir durumdur. Hele bu dönemde muhalefetin güçlenmesi, CHP'nin ve Millî Şef İsmet Paşa'nın politika değişikliklerine gitmesi bir başka olumsuzluk olarak gözükmektedir. Örneğin; bu politika değişikliği çerçevesinde 17. maddenin uygulanmasından vazgeçilmesi ve üstünü üstlük, Kanunun görüşülürken ciddi muhalefet sergileyen Cavit Oral'ın Tarım Bakanı olması (Resmi Gazete, Sayı: 6929 (11 Haziran 1948), s. 1) çiftçinin topraklandırılması konusunda planlanan hedefe ulaşılacağına olan ümitleri azaltmıştır. İsmet Paşa'nın bu politika değişikliğinde; Potsdam Konferansı sonrası Türkiye'nin batı ülkeleriyle yakınlaşmak zorunda olması ve bu ortamda çok partili siyasi hayatın önünün açılmasına dair adım atmanın gerekliliği, çok partili siyasi hayatta büyük toprak sahiplerinin kırsaldaki vatandaşların oylarının yönlendirmede büyük etkiye sahip olmaları, diğer taraftan sanayici ve işadamları ile partinin arasının düzeltilmesi gibi amaç ve stratejilerin etkili olduğu düşünülebilir. Bu çerçevede; Cavit Oral'ın bakan atanması büyük toprak sahiplerine, "karşı karşıya oldukları "kamulaştırma" tehlikesinden emin olmaları" mesajı verilmek istendiği şeklinde yorumlanabilir (Tezel, 2015, s. 465-466).

Genel anlamda bakıldığında; Türkiye'de 1923-1950 arası dönemde (Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun uygulamaya başlanıldığı ilk yıllar da dâhil) çiftçilere dağıtılan 1,5 milyon hektarlık arazinin aşağı yukarı tamamı devlete ait olan alanlardan sağlanmıştır. Yani özel mülkiyetteki arazilere pek dokunulamamıştır. Bu kadar arazi dağıtılmış olmasına rağmen 1950 yılında kırsalda yaşayan ailelerin %20'sinin hâlâ topraksız olduğu gerçeği de ortada durmaktaydı (Tezel, 2015, s. 483).

İsmet Paşa ve CHP'nin politika değişikliğine gitmeleri, büyük toprak sahiplerine bir bakıma taviz vermeleri, çiftçilere toprak dağıtımını sekteye uğrattığı gibi CHP'nin seçimleri kazanmasına da yetmemiştir. Cemil Koçak'ın da belirttiği gibi; büyük toprak sahipleri, sadece çiftçiye toprak dağıtılması girişiminin hızını kesmekle kalmamışlar, aynı zamanda bunun için çalışan CHP'yi iktidar mevkiinden ya da iktidar mevkiinde tuttuğu güçlü pozisyonundan da alayağı etmişlerdi (Koçak, 2010, s. 286).

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra yaralarını sarmak ve uzun yıllar devam eden geri kalmışlıktan kurtulabilmek için çeşitli alanlarda önemli adımlar atılmaya çalışılmıştır. Tarım, sanayi, ulaşım alt yapısı, madencilik ve ticaret gibi birçok alanda topyekun bir kalkınma amaçlanmıştır. Tabiidir ki, nüfusunun dörtte üçü tarımla uğraşan ve ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olan yeni devletin bu kalkınma çabasının da ağırlığını tarım alanında yapılacaklar oluşturmaktaydı.

Tarım alanında yapılacaklar teorik ve uygulama açısından hiç de kolay değildi. Toprak mülkiyeti, tarım araç-gereçlerinin yetersizliği, kalifiye işgücü eksikliği, makineleşme kısmen olsa da genel görüntü itibariyle ilkel denebilecek yöntemlerle tarım yapılması ve finans gibi birçok sorunun çözülmesi gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere; teşkilatlanma (Bakanlık kurulması, TMO, Kombinalar kurulması, Ziraat Bankası'nın daha aktif olarak bu alanda faaliyet göstermesi, tarım kredi kooperatifleri kurulması gibi), finans, tarım makineleri, araç-gereç, tohum, gübre vs. desteği ile tarımsal üretimin ve dolayısıyla ekonominin iyileştirilmesi için gayret gösterilmiştir.

Tarım alanında yapılmak istenenlerin bir kısmı (askerde tarım eğitimi verilmesi gibi) istenilen ölçüde uygulamaya geçirilememiştir. Bunun yanında önemli eksikliklerden birisi olarak eğitimsizlik görülmüş ve toplumsal değişim ve dönüşüm gibi amaçların yanında köylerde ilköğretimin yaygınlaştırılması eğitmen kursları, köy enstitüleri ve çeşitli konularda açılan kurslarla bu alanda önemli adımlar atılmıştır.

Yeni kurulan devletin tarım alanında karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi de toprak mülkiyeti meselesi idi. Kökeni yüzyıllar öncesine dayanan ve Osmanlı Devleti'ndeki tımar sistemi ile devam eden, bu sistemin bozulduğunda, ekonomik buhran ve savaş dönemlerinde halkın çoğunluğunun aleyhine, varlıklı azınlığın lehine daha da derinleşen bu sorunun çözülmesi pek kolay gözüküyordu. Ülkenin bazı bölgelerindeki feodal sistemin devam ediyor olması da sorunun çözümünün önündeki en önemli engellerdendi. Yine son yüzyıl içerisinde yaşanan iç ve dış göçler, mübadele ve çeşitli dönemlerde değişik nedenlerle gerçekleştirilen zorunlu iskânlarla daha da girift hale gelen toprak mülkiyeti sorunu CHP iktidarının çeşitli kurullarında gündeme gelmişti.

Atatürk ve İsmet Paşa'nın mutabık kaldıkları hedeflerden birisi, çiftçinin topraklandırılması idi. Daha önce çeşitli zamanlarda dile getirilen sorunun çözümüne yönelik söylemlerden sonra ilk ciddi adım 1937 yılında toprağı olmayan veya yetmeyen çiftçilere toprak verilmesiyle ilgili hükmün Anayasa'ya konulmasıdır. Atatürk'ün ölümü, arkasından gelen II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik zorluklar nedeniyle yaşanan gecikmenin ardından konu 1945 yılında tekrar gündeme alınmıştır.

Kanun tasarısının TBMM'ne sunulmasından sonra 19 Ocak 1945 tarihinde Encümenlere havale edilmiştir. Tasarı, ilgili 8 encümenden seçilecek üyelerden oluşacak Muvakkat Encümende (Geçici Komisyon) görüşülmüştür.

Oluşturulan Muvakkat Encümen'de görüşülen ve bazı maddelerinde değişiklik yapılan (Çiftçi Ocaklarının kurulması konusunun tasarıdan çıkarılması gibi) kanun tasarısı, TBMM'nin 4 Mayıs 1945 tarihli toplantısında Genel Kurul gündemine alınmıştır. 11 Haziran 1945 tarihine kadar iki kez görüşülmüştür. Genel Kuruldaki görüşmeler sırasında tasarinın başlığı "Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı" iken "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" haline dönüştürülmüştür. Daha sonra kanunun tamamı açık oylamaya sunulmuş ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu 345 kabul oyu ile TBMM tarafından kabul edilmiştir. TBMM'nde bulunan toplam 455 milletvekilinden 104 milletvekili oylamaya katılmamış ve 6 milletvekili de boş oy kullanmıştır.

Kanunun görüşülmesi sırasında yaşanan tartışmalar ve başka etkenler CHP içindeki görüş ayrılıklarını daha da derinleşmiştir. Bu süreç Demokrat Parti'nin kuruluşu ile farklı bir mecraya dökülmüştür.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun uygulanması aşamasına geçilmesi için yaklaşık iki yıllık bir hazırlık süreci yaşanmıştır. Bu dönemde hesaplamalar, saha araştırmaları ve değerlendirmeler yapılmıştır. Kanunun uygulanışının ayrıntılarını gösterecek Tüzük 1947 yılında yayınlanmış ve kanun fiilen uygulanmasına başlanmıştır.

Özellikle de özel mülkiyette bulunan orta ve büyük arazilerin kamulaştırılması süreci ister istemez toplumun bu kesiminde tedirginliklere neden olmuştur. Bu durum muhalefet partilerince de siyasi alanda fazlasıyla işlenmiştir. CHP içinden ve muhalefetten gelen eleştiriler ve engellemeler, kanun hükümlerinin uygulanmasının doğasında var olan zorluklar zamanla kendini iyice hissettirmiştir. Çok partili hayatın giderek güçlenmesi ve 27 yıllık tek parti iktidarının uygulamalarından kaynaklanan tepkilerin de sonucu olarak halkın Demokrat Parti'ye teveccühünü arttırması CHP kendine çekidüzen verme ve politikalarında yumuşamayı getirmiştir. Bu çerçevede CHP iktidarının, çiftçinin topraklandırılması konusundaki idealist yaklaşımı, zamanla ihtiyatlı hareket etmeye ve halkta tepkiyle karşılanacak reformist uygulamalardan kaçınmaya dönüşmüştür. Bu anlamda 1950 seçimleri öncesinde CHP bu kanunda önemli değişikliklere gitmek durumunda kalmıştır. Seçim kampanyalarında bu kanunu eleştiren Demokrat Parti iktidara geldiğinde ise kanunun uygulanışı daha da yavaşlamıştır.

Kanunun uygulanması çerçevesinde; 54.252 dönümü şahıslardan, 80.862 dönümü vakıflardan, 18.475 dönümü özel idare ve belediyelerden olmak üzere toplamda 153.588 dönüm arazi çiftçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılmıştır. Hazineye ait arazilerden ve kamulaştırılan arazilerden 1947-1972 yılları arasında 22.313.646 dönüm arazi yerli halka dağıtılmıştır. Çiftçilere dağıtılan bu arazi miktarı belirtilen dönemde 295.675.465 dönüm olan ekili dikili arazinin toplam miktarı ile kıyaslandığında %7,5 gibi düşük bir oran ortaya çıkmaktadır ki, bu sonuç çiftçinin topraklandırılması uygulamasında istenilen neticeye ulaşamadığını göstermektedir. Türkiye'nin hemen hemen bütün illerinde uygulanan çiftçiyi topraklandırma uygulaması çerçevesinde 432.117 aileye dağıtılan bu arazi karşılığı olarak çiftçiler 315.141.983 lira borçlandırılmıştır. Aile başına ortalama 51,64 dönüm arazi dağıtılmış ve ortalama 730,57 lira olmak üzere dönüm başına 14,15 lira borçlanılmıştır.

İnkılapçı bir idealizmle başlayan; topraksız veya yeterli miktarda toprağı olmayan çiftçilere toprak dağıtımıyla kendi geçimlerini sağlamaları, tarımsal üretimin arttırılması ve ülkenin kalkınması projesi, yukarıda anlatılan sebeplerle istenilen ölçüde başarılı olamamıştır. CHP'nin tek parti iktidarı dönemindeki gücünün etkisiyle uygulamada daha başarılı olunabilirdi. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin batı ülkelerine yaklaşmak zorunda kalması ve bu diğer başka sebeplerin de eklenmesiyle çok partili hayata geçilmesi kanunun uygulanışının şanssızlıklarındandır.

Çiftçinin topraklandırılması için devletin, vakıfların ve özel idarenin mülkiyetindeki arazilerden yararlanılması, yani özel mülkiyetteki büyük miktardaki arazilere dokunulmaması tepkileri azaltabilirdi. Ancak bu durum, hem inkılâpçı bir partinin toprak mülkiyetine dayanan feodal yapıya müdahale etme politikasıyla uyuşmamakta ve hem de topraksız çiftçi ailelerinin sayısının çok olması nedeniyle devletin elindeki araziler yeterli gelmemekteydi. Özel mülkiyetteki arazilerin kamulaştırılmasına imkân sağlayan 15. ve 16. maddelerle yetinilse ve Başbakan Ş. Saraçoğlu'nun ısrarı ile tasarıya giren 17. madde olmasaydı, belki toprak sahiplerinin tedirginlikleri ve kanuna tepkiler bu kadar sert olmayabilirdi.

Kanunun Meclisteki görüşmeleri sırasında dile getirilen "toprakların bütünlüğünün korunması ve büyük toprak sahiplerinin araziye daha verimli işleteceği" tezi ile "çiftçinin ailesini geçindirecek kadar araziye sahip olmasıyla, kendi toprağını daha gayretle işleteceği" görüşü, günümüze kadar da devam eden ve göreceli olarak başarılı bulunabilecek görüşlerdir. Çünkü her iki görüşün de kendine göre artıları bulunmaktadır. Örneğin; büyük toprak sahibi

ekonomik gücünün verdiği imkânla makineli ve modern yöntemlerle araziyi işleteceğinden daha fazla ürün elde edilebileceği bir gerçektir. Ama bu durumda yüzbinlerce çiftçi ailesinin topraksız olması sorunu göz ardı edilmiş olacaktır. Diğer taraftan, araziyi işleyecek olan çiftçinin toprağı sahiplenerek tarım yapmasının üretimi arttıracacağı bir hakikat olmakla birlikte küçük arazi sahiplerinin finansman konusundaki zayıflığından dolayı modern tarıma geçmesinin zorluğu da ortada durmaktadır. Her ne kadar toprak dağıtılan çiftçiye tarım makineleri için kredi sağlanıyor olması bir çözüm gibi gökse de, hem toprak için ve hem de tarım makineleri için borçlanan çiftçinin bu kadar ağır yükün altından kalkması pratikte çok da uygulanabilir değildir. Belki ideal olan; devletin elindeki arazilerin yanında özel mülkiyet sahiplerini 17. madde ile tedirgin etmeden ve vergi değeri üzerinden değil de piyasa değeri üzerinden kamulaştırılarak dağıtılması tercih edilse ve her çiftçi ailesinin tarım makinesi alması yerine köyün veya kooperatifin tarım makineleri alması ve köylüye kullandırması yoluna gidilseydi proje daha başarılı olabilirdi.

Kaynakça

- A. Afetinan, İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat - 4 Mart 1923), TTK. Yay., Ankara, 1989.
- Akçuraoğlu Yusuf, Türk Yılı 1928, (Yay.Haz: Dr. Arslan Tekin, Dr. Ahmet Zeki İzgöer), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 2009.
- Altıntaş, Mustafa, Türkiye'de Planlı Kalkınma ve Uygulama Sonuçları, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Muğla İşletmecilik Yüksek Okulu Yay., Ankara, 1978.
- İnan, Süleyman, "Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde", Journal of Historical Studies, Sayı: 3 (2005), s.46-57.
- İnce, Erdal, "Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, V/13, (2006/Güz), s.59-78.
- Kalaycı, İrfan, Türkiye'de Tarım Sektörü'nde Yapısal Dönüşüm Politikaları (1923-2023), İktisadî Araştırmalar Vakfı Yay., İstanbul, 2012.
- Kayam, H.Cevahir, Türkiye'de Tarım Politikaları (1928-1938), Yıldız Teknik Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1997.
- Koçak, Cemil, Türkiye'de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti, C. 1, İletişim Yay., İstanbul, 2010.
- Resmi Gazete
- Taraklı, Durak, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları, ODTÜ Mimarlık Fak. Yay., Ankara, 1976.
- TBMM. ZC., Dönem: 5, C. XIII, Ankara, 1936.
- TBMM. ZC., Dönem: 5, C. XX, Ankara, 1937.
- TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XV, Ankara, 1945.
- TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVII, Ankara, 1945.
- TBMM. ZC., Dönem: 7, C. XVIII, Ankara, 1945.
- Tekeli, İlhan- İlkin, Selim, İktisadî Politikaları ve Uygulamalarıyla İkinci Dünya Savaşı Türkiye'si, C.2, İletişim Yay., İstanbul, 2014.
- Tezel, Yahya S., Cumhuriyet Döneminin İktisadî Tarihi (1923-1950), Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2015.
- Tunaya, Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler (1859-1952), Arba Yay., İstanbul, 1995.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 1, C. XVIII.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Dönem: 2, C.XIV.

Ülken, Yüksel, "Atatürk ve İktisat", Atatürkçü Düşünce, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1992, s. 969-995.

Yenal, Oktay, Cumhuriyet'in İktisat Tarihi, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul, 2010.

Ekler

Ek 1. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Oylamasına Dair Liste

B : 72 11.6.1945 O : 1			
Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa verilen oyların sonucu			
(Kanun kabul edilmiştir.)			
Üye sayısı : 455			
Oy verenler : 345			
Kabul edenler : 345			
Kabul etmeyenler : 0			
Çekinmeyenler : 0			
Oya katılmayanlar : 104			
Boşlar : 6			
[Kabul edenler]			
AFYON KARAHİSAR İ. H. BALTACIOĞLU Dr. A. H. SELGİL A. TAŞKAPILI B. TÜRKER S. YURDKORU AGRI H. BAYRAK R. R. PASIN H. TUGAÇ AMASYA Z. TARHAN E. URAS A. K. YIĞITOĞLU ANKARA M. AKSOLEY Gl. N. ANILMIŞ B. BAYKAN A. BAYTIN H. O. BEKATA R. BÖREKÇİ A. ÇUBUKÇU F. DALDAL H. N. MEHÇIOĞLU M. ÖKMEN Z. YÖRÜK ANTALYA N. AKSOY M. ÇANKAYA H. T. DAĞLIOĞLU AYDIN Dr. H. ALATAŞ Gl. R. ALPMAN Dr. M. GERMEN N. GÖKTEPE A. S. LEVEND	BALIKESİR M AKPINAR O. N. BURCU H. ÇARIKLI P. ETÇIOĞLU H. KARAN H. KÜÇÜKLER H. ONAT Gl. K. ÖZALP F. TİRİTOĞLU Y. S. UZAY İ. H. UZUNÇARŞILI BİLECİK K. GÜLER Dr. M. SUNER BİNGÖL T. BANGUOĞLU BITLİS M. ERTAN B. ONMA BOLU H. Ş. ADAL Korgl. A. ALPTOĞAN H. C. ÇAMBEL H. R. ÖYMEN C. ÖZÇAĞLAR Dr. Z. ÜLGEN BURDUR Ş. ENGINERİ Dr. A. R. YEŞİLYURT BURSA A. AKGÜÇ Gl. J. ATLI A. DURU A. M. ERHAN M. P. GERÇEKER Dr. R. GÜRAN	F. GÜVENDİREN Dr. M. T. SİMER Gl. N. TİNAZ ÇANAKKALE S. T. ARSAL S. BATI R. BULAYIRLI R. N. GÜNTEKİN ÇANKIRI Dr. A. ARKAN A. İNAN T. ONAY M. A. RENDA ÇORUH A. R. EREM M. M. KANSU A. TÜZÜN ÇORUM E. S. AKGÖL N. ATALAY Dr. M. CANTEKİN M. ÇAĞIL Dr. C. KAZANCIOĞLU DENİZLİ F. ASAL A. EGE E. A. TOKAD Dr. B. UZ DIYARBAKIR R. BEKİT O. OCAK Dr. İ. T. ÖNGÖREN Gl. K. SEVÜKTEKİN K. ŞEDELE Ş. ULUĞ EDİRNE M. E. AĞAOGULLARI	M. N. GÜNDÜZALP Dr. F. MEMİK ELAZIĞ H. KIŞIOĞLU İ. YALÇIN ERZİNCAN B. K. ÇAĞLAR A. FIRAT F. KALFAGİL Ş. SÖKMENSÜER ERZURUM A. AKYÜREK S. ALTUĞ Gl. P. DEMİRHAN N. DUMLU N. ELGÜN M. H. GÖLE Ş. KOÇAK Gl. Z. SOYDEMİR ESKİŞEHİR Y. ABADAN İ. ARUKAN İ. U. AYKURD İ. ÖZDAMAR GAZİANTEP Dr. M. A. AĞAKAY Ö. A. AKSOY C. S. BARLAS Dr. M. CANBOLAT B. KALELİ Dr. A. MELEK Ş. ÖZDEMİR M. ŞAHİN GİRESUN M. AKKAYA İ. GÜRAK İ. SABUNCU

B : 72 11.6.1945 O : 1

A. SAYAR
N. OSTEN
F. YÜZATLI
GÜMÜŞHANE
Ş. ERDOĞAN
R. GÜRELİ
E. S. TÖR
HAKKÂRİ
A. R. GÖKSİDAN
HATAY
A. Ş. DEVRİM
Gl. E. DURUKAN
H. ILGAZ
B. S. KUNT
H. SELÇUK
İÇEL
Dr. M. BERKER
T. C. BERİKER
F. C. GÜVEN
Ş. TUGAY
H. S. TANRIÖVER
Gl. Ş. TÜRSAN
İSPARTA
K. AYDAR
M. KARAAĞAÇ
H. ÖZDAMAR
K. TURAN
C. TÜZEMEN
İSTANBUL
C. E. ARSEVEN
Dr. G. ATAÇ
A. BAYINDIR
Dr. K. C. BERKSOY
A. H. DENİZMEN
Dr. H. DİKER
Dr. Gl. N. İ. GÖZCÜ
F. HAMAL
Z. KARAMURSAL
H. KORTEL
Ş. A. ÖGEL
F. ÖYMEN
V. SARİDAL
İ. H. ÜLKEMEN
A. R. TARMAN
İZMİR
Ş. ADALAN
B. ARIMAN
M. BİRSEL
Dr. H. H. CÜRA
E. ÇINAR

S. EPIKMEN
R. KÖKEN
H. ONARAN
E. ORAN
Ş. SARACOĞLU
Ş. YUNUS
KARS
E. DEMİREL
C. DURSUNOĞLU
Gl. H. DÜRUDOĞAN
Ş. KARACAÇAN
Dr. E. OKTAY
Z. ORHON
E. ÖZOĞUZ
KASTAMONU
A. BİNKAYA
T. COŞKAN
H. ÇELEN
H. ÇOBUK
Dr. F. ECEVİT
T. TAŞKIRAN
KAYSERİ
F. BAYSAL
A. H. KALAÇ
R. ÖZSOY
M. K. ŞATIR
M. TANER
Ö. TAŞÇIOĞLU
N. TOKER
C. TÜZEL
KIRKLARELİ
Korgl. K. DOĞAN
N. A. KANSU
KIRŞEHİR
P. SELER
Ş. TORGUT
İ. TURAN
KOCAELİ
S. ARTEL
Gl. M. BAKU
Dr. F. Ş. BÜRGE
A. DİKMEN
R. FENMEN
S. PEK
İ. TOLON
S. YARGI
İ. S. YİĞİT
KONYA
S. ARIKAN
V. BİLGİN

M. A. BİNAL
Gl. A. F. CEBESOY
S. ÇUMRALI
A. H. DİKMEN
Ş. ERGUN
Dr. S. IRMAK
H. KARAGÜLLE
K. OKAY
N. H. ONAT
A. R. TÜREL
Dr. O. Ş. ULUDAĞ
KÜTAHYA
B. ATALAY
Dr. A. S. DELİLBAŞI
M. ERKEMEN
S. KUTMAN
H. PEKCAN
A. TİRİDOĞLU
V. UZGÖREN
MALATYA
E. BARKAN
N. BAYDAR
M. ÖKER
Dr. C. ÖZELÇİ
M. Ş. ÖZPAZARBAŞI
M. PEKTAŞ
H. SAGIROĞLU
K. SAYIN
O. TANER
M. N. ZABCI
MANİSA
Korgl. A. R. ARTUN-
KAL
İ. ERTEM
Ş. R. HATİPOĞLU
Dr. S. E. KAAATÇILAR
F. KURDOĞLU
Y. ÖZEY
F. USLU
MARAS
Dr. K. BAYIZIT
R. KAPLAN
H. R. TANKUT
A. H. TANPINAR
A. YAYCIOĞLU
MARDİN
Gl. S. DÜZGÖREN
E. ERGİN
R. ERTEN
H. MENEMENCİOĞLU

Dr. A. URAS
L. ÜLKÜMEN
MUĞLA
Orgl. İ. CALIŞLAR
C. KARAMUĞLA
H. KİTAPCI
MUS
K. KOTAN
NİĞDE
A. G. BODRUMLU
R. DOLUNAY
H. MENGİ
F. SOYLU
Dr. R. F. TALAY
H. ULUSOY
ORDU
Ş. AKYAZI
İ. ÇAMAŞ
Dr. V. DEMİR
Dr. Z. M. SEZER
H. SABLAN
H. YALMAN
M. YARIMBIYIK
RİZE
T. B. BALTA
Dr. S. M. MEEMRE
K. KAMU
F. SIRMEN
A. ZİRH
SAMSUN
H. ÇAKIR
Z. DURUKAN
Amiral F. ENGİN
S. ERBAY
İ. BEZÜ
N. FIRAT
N. ÖZTUTCU
M. A. YORUKER
SEYHAN
K. ÇELİK
Gl. N. ELDENİZ
Dr. K. SATIR
H. URAN
SİRT
A. R. ESEN
E. KILICIOĞLU
S. TUNÇAY
B. TÜRKAY
SİĞİR
C. ATAY

B : 72 11.6.1945 O : 1			
C. K. İNCEDAYI Dr. B. KÖKDEMİR H. ORUÇOĞLU SİVAS M. Ş. BLEDA E. DİZDAR A. ESENBEL Ş. GÜNALPAY H. İŞİK Amiral H. GÖKDALA R. Ş. SİRER I. M. UĞUR A. YURDAKUL TEKİRDAĞ R. APAK E. ATAÇ	F. ÖZTRAK N. TRAK C. UYBADIN TOKAD S. ÇELİKKOL M. DEVELİ H. N. KEŞMİR C. KOVALI G. PEKEL N. POROY R. A. SEVENGİL TRABZON S. ABANOZOĞLU M. S. ANAMUR M. AYDIN	F. A. BARUTCU S. DAY D. EYİBOĞLU Ş. GÖKSEL R. KARADENİZ L. YAVUZ TUNCELİ N. S. SİLAN H. ÜÇÖZ URFA K. BERKER H. S. COŞAR R. SOYER A. K. TECER E. TEKELİ S. K. YETKİN	VAN I. ARVAS N. BERKER YOZGAD M. ALLIOĞLU Z. ARKANT Y. D. KARSLIOĞLU A. SUNGUR ZONGULDAK Dr. R. BARKIN E. ERİŞİRGİL A. GÜREL Y. Z. ÖZENÇİ S. TANSAN R. VARDAR
[Oya katılmıyanlar]			
AFYON KARAHİSAR H. ÇERÇEL A. ÇETİNKAYA (I.) M. GÖNENÇ AMASYA N. AKTİN (I.) ANKARA F. R. ATAY (I.) M. ERİŞİ I. İNÖNÜ (Cumhurbaşkanı) M. KAYAĞLU ANTALYA Dr. G. KAHRAMAN T. SÖKMEN N. E. SUMER (Bakan) Dr. C. TUNCA AYDIN Dr. R. LEVENT A. MENDERES BALIKESİR M. DEMİR (I.) S. ÖRGÜVEN BİLECEK M. S. ESENDAK K. SUN (I.) BİNGÖL F. F. DÜŞÜNSEL BOLU C. S. SİRİN	BURSA R. CANİTEZ (Başkanvekil) Dr. S. KONUK (Bakan) M. B. PARS ÇANAKKALE H. ERGENELİ A. KAMÇIL ÇANKIRI B. BERKİN (I.) ÇORUH A. US ÇORUM H. AKDOĞAN (I.) I. EKER (Ö.) DENİZLİ Y. BAŞKAYA (I.) Dr. H. BERKMAN H. GÜNYER N. KÜÇÜKA EDİRNE F. BALKAN E. DEMİRAY ELAZIG F. AĞRALI (I.) F. A. AYKAO (I.) S. SAGIROĞLU ERZİNCAN A. S. İLTER ERZURUM R. DİNGİ	ERZİSERİ E. SAZAK GİRESUN G. İ. SÖKMEN (I.) A. ULUS GÜMÜŞHANE H. F. ATAÇ C. SELEK HATAY A. TÜRKMEN İÇEL R. KORALTAN İSTANBUL G. R. BELE (I.) S. CİMCÖZ (I.) A. Ş. ESMEER (I.) G. D. GÖKER (Hasta) I. A. GÖVSA G. K. KARABEKİR H. C. YALÇIN İZMİR C. BAYAR H. MENTEŞE Dr. K. ÖRS H. A. YÜCEL (Bakan) KARS F. KÖPRÜLÜ KASTAMONU Z. ORRAY (I.) R. SAĞTUĞ N. TAŞAÇ	KAYSERİ S. H. ÜRGÜBLÜ (Bakan) KIRKLARELİ Z. AKIN S. ODUL Dr. F. UMYAY KIRŞEHİR F. ÇOBANOĞLU KONYA F. GÖKMEN T. F. SİLAY KÜTAHYA H. BENLİ R. PEKE Ö. B. UŞAKLI (I.) MALATYA T. TEMELLİ (I.) MANİSA H. BAYUR R. N. EDGÜER (I.) O. ERÇİN K. KARAOĞMAN (I.) H. SARHAN MARDİN I. F. AŞPAYA (I. U.) MUGLA S. GÜNBY (I.) F. O. MENTEŞOĞLU (Hasta)

- 234 -

B : 72 11.6.1945 O : 1			
MUŞ H. KILICOĞLU (I.) NİĞDE H. TEPEYRAN (I.) ORDU S. S. TARGAN (I.) RİZE H. C. BELÜL SAMSUN C. BİLSEL (I.)	SEYHAN D. ARIKOĞLU S. ÇAM (I.) S. İSCEN C. ORAL A. M. YEGENA SİNOB I. H. SEVÜK (I.)	SİVAS K. KİTAPÇI N. SADAK TEKİRDAĞ E. PEKEL (I.) TOKAD R. ERİŞKEN TRABZON H. N. BOZTEPE (Hasta)	H. SAKA (Bakan) VAN M. BOYA (Hasta) YOZGAD C. ARAT S. İÇÖZ S. KORKMAZ (Hasta) ZONGULDAK S. DEVRİN (I.) H. A. KUYUÇAK (I.)

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.